

SUOMEN MUINAISMUISTOYHDISTYS

TEHTY TYÖ ELÄÄ

A. M. TALLGREN 1885—1945

Kirjoittanut
ELLA KIVIKOSKI

HELSINKI 1960

Helsinki 1960 . K. F. Puromiehen Kirjapaino O.-Y.

A. M. Tallgren v. 1930.

Suomen Muinaismuistoyhdistys täyttää kuluvana vuonna 90 vuotta. Se haluaa juhlia merkkivuottaan jakamalla työntekijöilleen, jäsenilleen ja ystävilleen entisen puheenjohtajansa professori A. M. Tallgrenin elämäkerran. Nyt suomeksi ilmestyvä kirja on sisällöltään suurimmaksi osaksi sama kuin Tallgrenin oman aika-kauskirjan, Eurasia Septentrionalis Antiquan lisäniteessä vuonna 1954 englanniksi julkaistu elämäkerta. Suomalaiseen laitokseen on tehty muutamia erityisesti Suomen Muinaismuistoyhdistykseen liittyviä lisäyksiä. Sen sijaan siitä puuttuu A. M. Tallgrenin bibliografia, joka englanninkielisessä laitoksessa sisältää maininnat lähes 700 julkaisusta ja n. 150 kirja-arvostelusta. Elämäkerta pyrkii palauttamaan mieliimme Mikko Tallgrenin ja samalla antamaan nuoremmalle työntekijäpolvelle, joka ei ole häntä tuntenut, kuvan Suomen ja Pohjoismaiden arkeologian loistavasta ensimmäisestä professorista Helsingin Yliopistossa. Kirjoittajalle tuottaa iloa saada täten kunnioittaa opettajan ja ystävän muistoa.

Saltvikissä 1. 7. 1960.

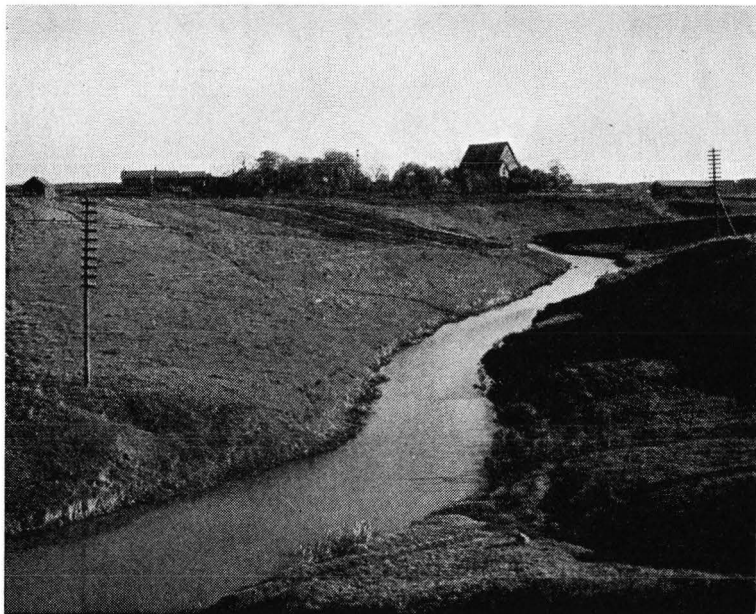
Ella Kivikoski

Keväällä v. 1887 sai Maarian pappila Turun kaupungin liepeillä uudet asukkaat: pitäjän vastanimitetty kirkkoherra Ivar Markus Tallgren muutti sinne rouvansa ja viiden lapsensa kanssa. Muutto alkoi pitkän vaiheen pitäjän ja pappilan historiassa: Tallgrenien aika siellä kesti puolen vuosisataa, rovastin kuolemaan saakka v. 1936 ja jonkun vuoden sen jälkeenkin. Heidän aikanaan pappila muodostui ympäristölleen tärkeäksi kulttuurikeskukseksi, ja sen suojissa kasvoi lahjakas sisarusparvi, toiseksi nuorimpana Aarne Michaël, josta aikanaan tuli Helsingin yliopiston arkeologian oppituolin ensimmäinen haltija ja Suomen muinaistutkimuksen loistavin edustaja.

Aarne Michaël Tallgren syntyi sunnuntailapsena 8. pñä helmikuuta 1885 Ruovedellä, Aution kappalaisen pappilassa, joka silloin oli perheen kotina. Perheen muuttaessa Maariaan hän oli vain 2 vuoden vanha, ja kaikki hänen lapsuusmuistonsa keskityivät sinne. Pappilan valkoinen kivirakennus — rakennettu jo 1700-luvun lopussa — ja pitäjän keskiaikainen harmaakivikirkko tien toisella puolen samaten kuin historiallisesti ja muinaistieteellisesti rikas ja mielenkiintoinen Turun seutu yleensä olivat omiaan herättämään viehtymystä nuorena pojassa, joka jo synnyinlahjaksi äidinperintönä oli saanut rakkauden historiaan. Osaltaan se vaikutti hänen elämäntyön valintaansakin ja hänen koko elämänsä kulkuun.

Tallgrenin isä, Ivar Markus Tallgren, oli syntynyt Karijoella 1850, valmistui ylioppilaaksi Vaasan ruotsalaisesta lukiosta 1869

Näkymä Vähäjoelta. Maarian kirkko taustalla.

ja vihittiin papiksi 1873. Suvun juuria saattaa seurata ajassa taaksepäin 1700-luvun alkupuoliskolle, torpantyttyären Helena Tuomaantyttyären Kokemäellä (synt. 1740), jonka poika Marcus Tallgren oli Ivar Markuksen isoisä.¹ Suvun keskuudessa säilyneen tiedon mukaan tämän Marcuksen isä, Erik Armfelt Pukkalan puustellista Kokemäellä, koulutti poikansa papiksi. Myös viimeksi mainitun poika, Ivar Markuksen isä Carl August luki papiksi, joten Aarne Michaëlin esi-isät olivat kolmessa polvessa pappeja.

Isän, Ivar Markus Tallgrenin, kykyä käytettiin useissa julkisissa tehtävissä. Hän osallistui pappissäädyn edustajana kahdek-

---

¹ *Tallgren, Genealogia Tallgren. 1910.*

siin valtiopäiviin ja oli edustajana useissa kirkolliskokouksissa. Edelleen hän toimi Turun tuomiokapitulin asessorina yli viisi-toista vuotta, useissa valiokunnissa jäsenenä jne. »Uupumaton, voimakas työntekijä» oli Mikko-pojan arviointi isästään.

Äiti, Jenny Maria Montin, oli raahelaisen raatimiehen ja laivanvarustajan Johan Montinin ja Margaretha Christina Durchmanin tytär. Suku oli lähtöisin Turusta,¹ ja sen ensimmäinen Raahen muuttanut jäsen oli pastori Mikael Henrikinpoika Montin, Johan Montinin isoisän isä. Nuori Jenny Maria oli lahjakas, intomielinen ja romanttinen luonteeltaan, ja häneltä Aarne Michaël lienee saanut luonteensa pääpiirteet. »Olen kiitollisuuden velassa henkisestä rakenteestani sille harvinaisen rikaslahjaiselle, jalosydämiselle, sanan joka merkityksessä kauniille ihmiselle jota saan äidikseni sanoa», kirjoitti hän itse v. 1933.²

Nuoren Jenny Marian päiväkirja antaa oivallisen kuvan tekijänsä helposti syttyvästä ja innostuvasta luonteesta, mutta lisäksi se puhuu hänen harvinaisesta valmiudestaan aktiiviseen ja kestävään toimintaan. Jo tyttönä hän oli kotikaupungissaan taideyhdistyksen ja Muinaismuistoyhdistyksen asiamies, hän kuului Topeliuksen perustaman Majföreningenin Raahen jaoston johtoon, oli Raahen luku- ja naisyhdistyksien jäsen, osallistui erilaisiin aatteellisiin yrityksiin. Erityisesti on korostettu hänen harvinaista keräilyintoaan:³ hän keräsi muinaisesineitä, satuja ja tarinoita, kansanlauluja, asiakirjoja, vanhaa kirjallisuutta ja lähetti niitä Muinaismuistoyhdistyksen kokoelmiin. Naimisiin menonsa jälkeen v. 1876 hän jätti nämä harrastuksensa syrjään ja omistautui kokonaan kodilleen ja lapsilleen, mutta lasten kasvaessa hän palasi niiden pariin ja Maariassa hän löysi yhä uusia tehtäviä. Erityisesti on tässä mainittava »maalalainen Turku», josta hän keräsi runsaasti tietoja ja esineistöä Kansallismuseoon (silloiseen Valtion historialliseen museoon). Kaupungin rakennustöissä, joita

¹ Tallgren, Montin-suvun esi- ja alkuhistoria. Turku 1933.

² Main. teos, alkusanat.

³ Hj. A (ppelgren)-K(ivalo), Finskt Museum 1931—1932, s. 63 ja seur.

hän valppaasti seurasi, paljastui usein keskiaikaisia muureja ja holveja, joista hän teki muistiinpanoja. Myös Turun ympäristön rikkaat esihistorialliset löydöt samaten kuin muistitieto, tarut, paikannimistö olivat hänen keruukohteitaan. Erityisesti hän oli kiinnostunut genealogiasta, ja hänen muistiinpanonsa tältä alalta, ennen kaikkea Montin-suvusta, olivat laajat. Äidin arkistoon keriyivät vuosikymmenien kuluessa lasten julkaisut, ja siihen kuului myös paksu punakantinen kirja, »sukukirja», johon hän kirjoitti kunkin lapsensa vaiheet, työtulokset ja saavutukset. Ja lapset palvoivat äitiään.

Vanhempien kotikieli oli ruotsi, ja vasta pappina isä oppi täysin hallitsemaan suomen kielen; äiti ei oppinut milloinkaan. He olivat kuitenkin tietoisesti suomenmielisiä, lapset kävivät suomalaisen koulun ja sisarusten kieleksi tuli suomi, vaikka he osasivatkin toisen kielen ja käyttivät sitä nimenomaan äitinsä kanssa keskustellessaan, vieläpä hänelle kirjoittaessaankin.

9-vuotiaana Aarne Michaël, Mikko, joutui Lembergin valmistavaan kouluun Turussa ja vuotta myöhemmin suomalaiseen klassilliseen lyseoon. Koulunkäynti sujui alusta alkaen loistavasti: jo pääsytkinnossa hän oli ensimmäinen 31 hyväksytystä ja sitten kautta koko kouluajan priimus luokallaan. 29. 5. 1903 hän suoritti ylioppilastutkinnon arvosanalla laudatur.

Alusta alkaen historia oli hänen mieliaineensa. Jo 11-vuotiaana hän piti historiallisia esitelmää perhepiirille, äidin muistiinpanojen mukaan kerran tuolille kiivenneenä »med synnerlig kraft» Ruotsin mahtavuudenajasta, toisen Velkualla korkeaan leppään kiivenneenä »om vår gemensamma hjälte Karl XII». Toisena kouluvuosien harrastuksena oli botaniikka, jonka hän itse v. 1926 ilmoitti vastauksena erääseen aikakauslehti Nuoren Voiman kiertokyselyyn »Mitä poikaiällä harrastin». Siihen liittyi kiinnostus ja harrastus puutarhanhoitoon, ennen kaikkea kotipuutarhaan. Kevät keväältä, vielä vuosikymmeniäkin myöhemmin, huolenpito siitä kuvastuu hänen kirjeissään. Ensi sijassa on tällöin kysymys hänen oman nimikkomaansa hoidosta ja siihen kylvettävistä

Maarian pappila puutarhan puolelta.

kukista, mutta kirjeet sisältävät myös kysymyksiä koko puutarhassa suoritettavista töistä ja ehdotuksia alkavaksi kesäksi.

Vielä on mainittava poikavuosien kirjalliset harrastukset. Vuosilta 1899—1902 on säilynyt kymmenisen numeroa käsinkirjoitettua lehteä *Lawvantai-Latseran lastuja*, joiden toimittajana esiintyy A. M. Tallgren. Lehden tarkoituksena oli paitsi »yleisänmaallisia kirjoituksia» sisältää opettavia kertomuksia luonnontieteen, historian ja maantieteen alalta sekä ajaa raittiusasiaa. Itse asiassa lehdessä oli enimmäkseen uutisia koulu- ja perhepiiristä, veli Oivan toimittamia »meteorologisia uutisia», »kirkollisia uutisia» sekä julkaisijan kertomuksia ja runoja, joiden harjoitelmia on säilynyt pieninä vihkosina. Mitään varsinaista kaunokirjallista tai runollista kykyä niissä ei kuitenkaan saata nähdä. — Hauska on kertomus kotikoulujen toiminnasta Velkualla, Palvassa, jossa vanhemmat veljet, ylioppilaat Kaarlo ja Oiva, ajan tavan mukaan pitivät vapaakoulua väestölle.

Se nuori ylioppilas, jonka syksyllä v. 1903 tapaamme Helsingissä opintojaan aloittelemassa, on varsin monivivahteinen luonteeltaan. Kotikirjeissä kuvastuu romanttinen, helposti syytyvä nuorukainen, täynnä aatteellisuutta, syvää siveellisyydentuntoa ja palavaa isänmaallisuutta. Samalla ne osoittavat hänet aika lailla realistiseksi, iloiseksi ja ennen kaikkea uutteraksi ja tarmokkaaksi. Hänen ensimmäinen painettu kirjoituksensa, *Taru muinaisajoilta*, joka ilmestyi v. 1903 Turun Sanomissa Aslak-nimimerkillä varustettuna, on hyvin romanttinen sekä sisällöltään että sävyltään. Ylioppilaskukkansa hän vei Topeliuksen haudalle, Topeliuksen, joka oli hänen lapsuus- ja nuoruusvuosiensa mielikirjailija ja jonka Välskärin kertomukset vielä vuosikymmeniä jälkeenpäin piti kesäisin lukea yhä uudelleen poikien kamarissa pappilassa. Kohta Helsinkiin siirryttyään hän näyttää tietoisesti pyrkineen tutustumaan ja syventymään pääkaupungin kulttuurielämään. Osakunta ja sen työväenkurssit, käynnit Ateneumissa ja muissa taidenäyttelyissä, Muinaismuistoyhdistyksen ja useiden muiden tieteellisten seurojen kokouksissa sekä raittiusyhdistyksissä sisältyivät hänen ohjelmaansa. Samanaikaisesti tapahtui tiivis opiskelu, ja molemmat pro exercitiot, ns. pikkuteologi ja botaniikan approbatur kuuluivat jo ensimmäisen lukukauden saavutuksiin. Hän kuunteli O. E. Tudeerin Kreikan kirjallisuuden historiaa, I. A. Heikelin Homeroksen Iliasta ja F. V. Gustafssonin latinan kieltä koskevia luentoja, mutta lisäksi hän opiskeli saksaa, englantia, islantia. Vasta toisella lukukaudella tuli historia ohjelmaan hänen kuunnellessaan M. G. Schybergsonia, mutta samanaikaisesti hän seurasi J. J. Tikkasen molempia taidehistorian luentosarjoja ja Paavo Cajanderin Suomen kirjallisuutta. »Työtä on muuton kauheesti». ¹ Mutta samalla: »Minun peruslauseni on: ihminen voi kaikki mitä hän tahtoo.» ²

---

¹ Kirjeessä kotiin 21. 9. 1903.

² » » 17. 11. 1903.

Maarian kirkko.

Toisena lukuvuonna historia sai yhä suuremman tilan luvuissa. Syyslukukaudella hän seurasi E. G. Palménin luentoja Pohjoismaiden historiasta ja osallistui »ahkerasti ja hyvällä menestyksellä» K. R. Melanderin seminaariharjoituksiin. Samalla hän kirjoitti harjoitusaineensa ja niiden jälkeen laudaturtyön Palménille, aiheena Kaarle XII:n kultti.¹ Hän työskenteli ilmiö-

---

¹ Hist. Aikak. 1905, s. 50 ja seur.

mäisen nopeasti, ja kevätlukukausi muodostui jo tenttikaudeksi. Kandidaatintutkinto suoritettiin 16. 5. 1905, siis vain kahden vuoden lukujen jälkeen.

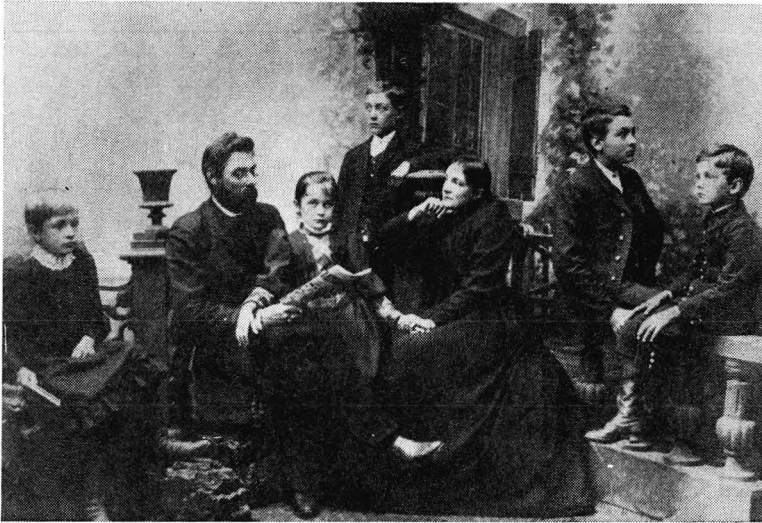
Valtion historialliseen museoon, Kansallismuseon edeltäjään, Tallgren oli tutustunut jo keväällä 1903 käydessään Helsingissä suorittamassa ylioppilastutkintonsa. Hän mainitsee siitä eräässä kirjeessä kertoessaan uudesta käynnistä siellä saman vuoden syyskuussa yhdessä sisarensa Ailin kanssa: »Näin siis uudestaan samat muinaismuistot kuin keväälläkin Appelgrenin kanssa, niin että jo kelpaisin vaikka Mamman oppaaksi, niin hyvin luulisin tuntevani ainakin kivi-, pronssi- ja rautakaudet, ihan kuin Aili koko Athaenaeumin.» Seuraavana keväänä hän kertoo käyneensä E. G. Palménin luona kysymässä, saisiko ottaa kandidaattiin yhdeksi aineeksi arkeologian, jossa ei silloin ollut Helsingin yliopistossa oppituoлия eikä dosenturiakaan, ja syksyllä hän näyttää ratkaisevasti alkaneen opiskelunsa tässä aineessa. Hän suunnitteli sitä varten opintomatkaa Upsalaan kevätlukukaudella, mutta siirsi matkansa, kun Hj. Appelgren-Kivalo, joka näihin aikoihin oli Muinaistieteellisen Toimikunnan konservaattori, lukukauden alussa ryhtyi ohjaamaan häntä museossa käyttäen siihen joka aamupäivä jonkin aikaa. Näihin aikoihin alkoi hänessä myös kypsyä päätös ottaa arkeologia pääaineeksi. Helmikuussa 1905 hän kirjoittaa siitä kotiin:

» — — Arkeologin är utmärkt treffligt, och känner jag, att jag otvifvelaktigt nu har råkat på rätt plats och valt det rätta ämnet. Det är någonting gränslöst förtjusande i den tanken, att få öfverblicka oändliga tidsrum och jordområden, och att framför sig ha rester af en för årtusenden sedan försvunnen kultur. Och att få bestämma efter allra minsta obetydliga detalj, göra hypoteser och arbeta med hjärnan, det är sen också förmer, än arkivforskning, ty »ur egen ande måste vägen kvälla, om hon skall släcka mänskandens törst» (Goethe Faust) — — —¹

Kandidaatintutkinnossa toukokuussa 1905 Tallgrenilla oli historiassa (Suomen, Venäjän ja Pohjoismaiden historia) lauda-

¹ Kirje 2. 2. 1905.

Tallgrenin perhe v. 1893. Mikko äärimmäisenä oikealla.

tur, Pohjoismaiden arkeologiassa niinkään laudatur, Rooman kirjallisuudessa, Kreikan kirjallisuudessa ja botaniikassa kussakin approbatur; pro gradu-kokeessa maaliskuussa non sine laude. Puoltoääniä oli yksitoista kahdeksastatoista mahdollisesta. Arkeologiassa oli K. R. Grotenfelt tutkijana. Kandidaatintutkinto ei ollut mitenkään loistava, mutta näyttää ilmeiseltä, että Tallgren, päätettyään valita arkeologian pääalakseen, halusi saada tutkintonsa valmiiksi mahdollisimman nopeasti voidakseen sitten ulkomailla jatkaa erikoisaineensa opiskelua, mihin ei kotimaassa ollut mahdollisuuksia. Seuraavana syksynä tapaammekin hänet Tukholmassa ja Upsalassa.

Kun koettaa luoda itselleen kuvan nuoresta Mikko Tallgrenista, yllättyy huomattessaan, kuinka selvinä hänessä jo tällöin erottuivat muutamat luonteenomaiset piirteet ja kuinka uskollisena hän itse asiassa kautta elämän pysyi laadulleen. Ilmenee tietty siveellinen ryhti, joka paitsi pikkuasioissa — hän ei esim.

milloinkaan antautunut käyttämään tupakkaa tai alkoholia — sai kaksi tärkeämpääkin ilmaisumuotoa: yhtäältä — niin oudolta kuin se kuuluukin — poliittisessa kannanotossa, toisaalta eräänlaisessa velvollisuudentunnossa ottaa kanta asioihin ja lausua julkisesti mielipiteensä niistä.

Viimeksi mainittu piirre merkitsee samalla eräänlaista joskus suorastaan hämmästyttävää tietoisuutta oman minän, yksilön, merkityksestä. Oli tärkeää tehdä kannanotto, oli tärkeää tehdä selväksi periaatteet ja suhtautuminen ajan ilmiöihin ja tapahtumiin. Oli edelleen tärkeää saada käsityksensä ilmaistuksi, ei vain omaisille ja perheelle, vaan myös julkisesti, suorastaan yleisölle. Tuntuu ymmärrettävältä kun nuori ylioppilas julistaa käsityksiään kotikirjeissään, mutta tuntuu merkilliseltä kun 20-vuotias kirjoittaa sanomalehteen poliittisen pääkirjoituksen.¹ Toisaalta on tuota seikkaa kuitenkin katsottava ajan yleistä taustaa vastaan.

Helmikuun manifesti v. 1899 ja sitä seuraavien vuosien venäläistämisen- ja muut toimenpiteet laittomine asetuksineen olivat luoneet maahan jännittyneen ja huolestuneen ilmapiirin. Käsitykset siitä, miten uhkaava vaara oli torjuttavissa, erosivat jyrkästi toisistaan ja kärjistivät vastakohtia puolueiden välillä herättäen katkeruutta. Erimielisyydet ulottuivat monesti perhepiireihinkin: poliittinen kannanotto oli tärkeä ja tulenarka asia. Se oli sellainen erityisesti nuorelle Tallgrenille, joka koko intomiehellään lukeutui passiivisen vastarinnan miehiin. Hän uhraisi sivumääriä kirjeissään kotiin näkökantansa selvittelyyn ja teki sen kiihkeydellä, joka nykyaikaisesta lukijasta saattaa tuntua aivan suhteettomalta ja tasapainottomalta. Isä ja vanhin veli Kaarlo lukeutuivat »vanhoihin», ja poika koetti saada heidät vakuuttumaan oman kantansa oikeutuksesta. Äidin ”sukukirjassa” on maininta, että hän keväällä 1904 liittyi nuorsuomalaisiin,

---

¹ Turun Sanomat 1. 1. 1905.

Kukkia Maarian pappilan puutarhassa.

mutta että isä vaati hänet luopumaan yhteistyöstä heidän kanssaan.¹

---

¹ »Slöt sig våren 1904 till jungfennomanerna, efter söndersargande inre strider, men tvangs af sin far att afhålla sig från samarbete med dem.» — Tämä ei kuitenkaan käy ilmi Tallgrenin viimeisestä asiaa koskevasta kirjeestä 18. 3. 1904 isälleen:

» — — Kiitoksia, kiitoksia kirjeestä, joka noin 1/2 tnt. sitte tuli. Täytyy heti ryhtyä vastaamaan siihen, vaikka jo taas yhtä suuressa määrin

Tallgren ei milloinkaan myöhemmällä iälläänkään suhtautunut välinpitämättömästi politiikkaan: se oli hänelle polttava kysymys ja hän reagoi aina kiihkeästi. Hänen kannanottoihinsa tässä liittyi myöskin eettillinen momentti, joka yhä uudelleen sukeltautuu esiin jo nuoruusvuosista saakka:

»Ne kaksi aatetta, jotka minä olen lippuuni kirjoittanut, ovat passiivinen vastarinta ja siveyden asian ajaminen. Jos minulta kielletään toinen, menee auttamattomasti myös toinen, ja minä alan mennä virran myötä. Vapauden ensi käsky on oikeus, oikeuden ensi käsky on vapaus. Senpä tähden minun mielestäni (en silti sano muitten mielestä) passiivinen vastarinta ja siveyden asia auttamattomasti kuuluvat yhteen. — — —»¹

Kirjeet kotiin tuovat esiin muitakin puolia hänen luonteestaan. On esim. hämmästyttävää nähdä, kuinka hän jo nuoruusvuosinaan saattaa ikään kuin pysähtyä ja ulkopuolisesti tarkastella ja analysoida itseään. Se ilmenee esim. hänen selvitellessään suhtautumistaan mahdollisiin teologisiin opintoihin tai — ehkä jyrkemällä tavalla — hänen itsetietoisessa maininnassaan moraalikäsitteistään.² Harvinaista on niin nuorena mielessä myös sellainen ritarillisuus ja suvaitsevaisuus, mikä kuvastuu hänen suhtautumisessaan esim. Yrjö Koskisen muistoon tai kieli-

---

innoon politiikkaa, kuin vielä muutamia päiviä sitte olin siihen innostunut. Olen nyt ohi »Sturm und Drang» -periodin ja rupeen taas näkemään molempien puolien syitä. Kaikissa tapauksissa olen kumminkin vastustuspolitiikan miehiä, enkä luule, että siitä voin luopua.

Olisi ehkä ollut kaikkein parasta, ett'en olisi ottanut asiaa yhtään esille, ainakaan kirjeessä, vaan toiminut täällä vakaumukseni mukaan välttääkseni Papan ääretöntä surua. Mutta toiselta puolen ajattelin silloin ja osaksi vieläkin, että minun velvollisuuteni oli antaa tieto mielipiteistäni. Kuinka olikaan, kaikissa tapauksissa ei tehtyä tekemättömäksi saa.»

¹ Kirjeestä isälle 13. 3. 1904.

² 18. 3. 1904: Mitä lopuksi siihen tulee, ett'en ruvennut teoloogiksi, en voi siihen sanoa muuta kuin ett'en ole saanut kutsumusta jota ilman kai olisi väärin ajatellakaan semmoista alaa, sillä jos millään alalla, niin ainakin papillisella, pitää olla erityinen sisäinen tarve saada julistaa sitä mitä käsketty on Raamatussa. Muutenkaan en ole dogmaattisessa suhteessa hyvin monessa asiassa kirkon kannalla. Sehän ei ole vaarallista, sillä autuaaksi ei tule ihminen uskomalla kirkon opin oikeaksi vaan uskomalla ja

kysymykseen. Edellisestä puhukoon hänen selontekonsa ylioppilaskunnan suhtautumisesta Yrjö Koskisen hautajaisiin, jälkimmäisestä pala kotikirjeestä syksyllä 1904.

»Vid frih. Yrjö-Koskinens bår hvilat historiens ande och tecknar i häfderna domen öfver den aflidne. *Vi kunna ej och få ej göra det, ty vi måste komma ihåg att vi stå inför framtiden, som kanske kommer att fälla en helt olika dom än vi.* Tämä oli paras lausunto mikä (ylioppilas)kunnan kokouksessa lausuttiin kirkkaalla, sointuvalla, mutta samalla vakaumuksesta tulevalla auktoriteetilla. Puhuja oli eräs länsisuom. — en tiedä nimeä — Mattssonin vieressä seisova. En kumminkaan päässyt selville mitä mieltä hän oli, tuskinpa sitä lausuikaan. Kaikki muutkin puhujat puhuivat hyvin, säädylisesti ja hiljaa, kuten hetken vakavuus vaatikin, olkoot sitte puhuneet puoleen tai vastaan. Mutta yksi meidän persoonallisia tuttuamme (ei länsisuomal.), muuten suomea puhuva, samahan kuka, esiintyi niin epäjalosti, että minä en voi olla halveksimatta sitä miestä. Ei hänellä ollut pyhiä ihanteita, ei hän muistanut, että »i grafven hatas ingen mer», että »aldrig dör dom öfver död man». Vaikkakaan ei hän hyväksynyt Y.K:n työtä, olisi hänen — muistellen että miehen tomu tuskin oli vielä kylmennyt — pitänyt hillitä luonnotonta katkeruuttaan. — — —»

Toisesta kirje-ote 26. 9. 1904.» — — — Kielestä riippumatta kokonaan tulee ryhmitys aina ja kaikkina aikoina yksistään tapahtumaan maailmankatsantokantojen perusteella, sillä kieliryhmitys on niin mahdottoman pikkunen sivuseikka, ahdas ja pikkumainen. Olkoon asianomainen vaikka ranskalainen (yksilö tai puolue) voin minä sen kanssa mahdollisesti sittekin symppatiseerata enemmän kuin jonkun omakielisen kanssa, sillä kansainyhteys on maailman yhteys ja kieliyhteys tai erotus ei siinä millään tavalla ole vaikuttavana faktorina. Pois kansallissorrot ja kielisorrot, kieli- ja kansallisuuspuolueet, sillä aatteiden mukaan on tulevaisuudessa ihmisten eri n. sanoakseni kansakunnat muodostuvat, se on varmaa...»

---

elämällä, minkä Jumala on määrännyt. Ja oleellista ei ole mikään muu kuin suuret perustotuudet ja korkeat siveyslait, kaikki muu on vähäpätöistä, sillä totuus on summattomasti yläpuolella kaikkia ihmiskeksintöjä, kuten dogmit ovat, ja ihminen on erehtyväinen...»

27. 10. 1907: Äfven Mamma tänker med bäfvan på sin barnauppfosttran. Jag kan dock stolt och uppriktigt säga, att under mitt lif ingenting passerat, jag aldrig gjort mig skyldig till någon handling som jag ej kunde berätta för hvem som helst utan att rodna, och jag vet att ej mången annan kunde säga om sig själf detsamma. Jag tycker faktiskt att det är lifvet som visar om en duger till något eller ej, och jag duger till något. Det är stolta ord, men så medger jag ödmjukt att inte jag utan min uppfosttran bår förtjänsten af altsammans ty jag är uppfostrad till en så sträng moralist, att jag aldrig kommer att tillåta mig något för hvilket jag efteråt borde blygas. — — —

Maarian pappilan yläsali Tallgrenien aikana.

Olisi kuitenkin väärin kuvailla nuorta Tallgrenia vain näiltä puolilta. Itse asiassa nuoruus kuvastuu monesti erittäin iloisena ja hauskana kotikirjeissä, kun hän kertoo asunto-oloistaan ja toveripiiristään tai selostaa Muinaismuistoyhdistyksen ja osakunnan kokouksia. Useat säilyneet hauskat ja leikkiliset tilapäisrunot ja puheet, maininnat toverien yhteisistä huveista ja aloitteista täydentävät kuvaa. Joskus pilkistää esiin huumorikin niin kuin hänen kertoessaan kutsusta osakunnan inspektorin E. N. Setälän päivällisille. »Saa siis edes kerran tänä lukukautena (syysl. 1904) käyttää frakkiaan. Menen — tietysti — ensin syömään vahvan päivällisen vegetaariseen, sillä ei kai Setälällä mitään ruokaa saa.» Kerrassaan kaunopuheiseksi hän kohoaa kertoessaan ruokalistasta »Helsingin hienoimmassa ruokalassa», Karin Boldtin vegetaarisessa ruokalassa Aleksanterinkatu 17:ssä, jossa hän tuohon aikaan aterioi.

Syyskuussa 1905 tapaamme sitten nuoren maisterin Tukholmassa, jossa hän viipyi syyslukukauden harjoittaen opintoja arkeologiassa. Ohjelmaan kuului ensi sijassa Oscar Monteliuksen luentojen seuraaminen, ja tulijaa ilahutti erityisesti se, että Montelius luennoi pronssikautta, »siis juuri minun alaani». Ensimmäinen käynti Monteliuksen luona tapahtui syyskuussa, kuten Tallgren itse kuvailee:

»Päivällä pukeuduin frakkiin, ostin valkoisen rusetin, panin cylindroksen päähän ja lähdin på uppvaltning, ensin otettuani selvää herrojen asunnoista, Monteliuksen ja Almgrenin, nimittäin.»

Montelius otti tulijan erittäin ystävällisesti vastaan ja lupasi kernaasti antaa Tallgrenille yksityisesti johdatusta museossa. Paitsi Monteliusta, johon hän erityisesti oli ihastunut,¹ hän kuunteli kerran viikossa Oscar Almgrenin luentoja Upsalassa. Tämä tapahtui ilmeisesti Bror Schnittgerin kehotuksesta, johon Tallgren tutustui jo lukukauden alussa ja josta hän sai verrattain samanikäisen ja samalla edistysasteella olevan toverin, jonkalaista hänellä ei arkeologian opiskelussa aikaisemmin ollut ollut. (»Suom. arkeologithan ovat kaikki vanhempia.») Kolmantena opiskeli Statens Historiska Museumissa tuohon aikaan Knut Stjerna, »hirmuisen etevä mies», sekä pari saksalaista.

Tukholmasta käsin Tallgren sai seurata vallankumouksellista kiehuntaa Venäjällä ja sen purkausta ja vaikutusta myös Suomessa. Miltei kaikissa sieltä lähettämässään kirjeissä hän kosket-

---

¹ Kirjeessä 26. 10: »Monteliuksen yksityiset luennot koskevat nyt Kreikan preklassillista kronologiaa, sitä ennen Italian. Mahdottoman ihanaa. Monteliusta kuulisin vaikka sata vuotta.» – Tässä yhteydessä on ehkä syytä mainita Tallgrenin vielä vuosikymmeniä jälkeenpäin Monteliukseen kohdistunut ihailu, olkoonkin että hän monesti kirjeistikin arvosteli tämän tyypologista metodia. Kirjoittaessaan kotiin Monteliuksen kuoltua 1921 hän lausuu, että Montelius kuuluu niihin harvoihin, jotka tehtävänsä (gärning) kanssa kuuluvat suoraan maailmalle. »Hän ei ollut vain uranuurtaja, hän oli universaalinen tutkija. Sellaisia miehiä ei enää synny. Aineisto on nyttemmin niin ääretön ettei kukaan joka ei ole kasvanut sen kanssa enää voi sitä hallita. Montelius oli ensimmäinen, ainoa ja viimeinen tässä suhteessa.»

telee poliittisia tapahtumia, elää siellä suurlakon ja marraskuun manifestin. Hän reagoi kiihkeästi, oli pettynyt siitä, ettei saanut olla kotimaassa tapahtumien keskellä, mutta purki innostuksensa ja tunteensa tukholmalaisessa Dagen-lehdessä julkaistuun kirjoitukseen,¹ joka muodostui suoranaisiksi riemun ja haltioitumisen purkaukseksi. Samaa kuvastaa hänen kirjeensä kotiin 9. 11. 1905:

»Hör stormen, stormen, efter den jag längtat».

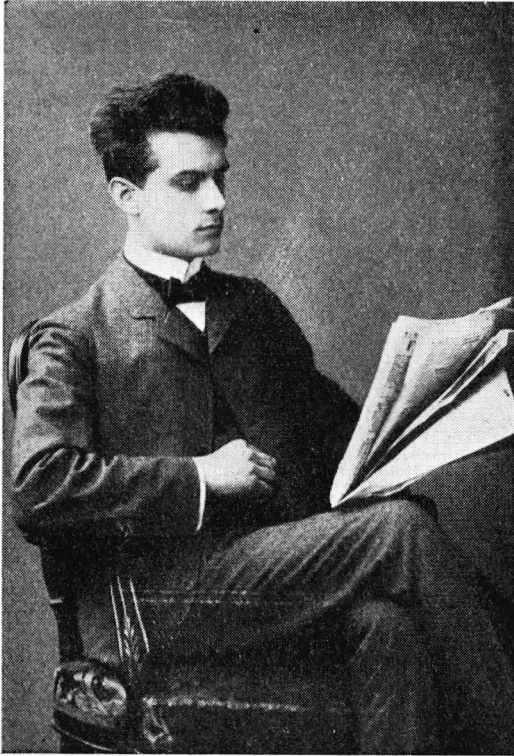
Riemuitkaa, eläköön, eläköön, eläköön, satatuhatmiljoonakertaisesti. Laulaa, hehkuu, loistaa, sykkii. Kansojen vapaus. Suomi, oikeus, ihmisyys eläköön. Tekisi mieli syleillä koko maailman revolutsioonäärisiä aineksia ja sydän vapisee niin ettei tahdo voida elää. En ole milloinkaan elämässäni tuntenut mitä on innostus. Nyt sen tunnen. Koko maailma niin suuri ja avara ja kukkia, kukkia kaikkialla. Vaikka ilma on synkkä on kuin helottaisi aurinko ja laulaisivat linnut. Ei mikään mahti maailmassa olisi voinut pidättää minua täällä näinä päivinä, ei mikään, paitsi rahan puute. Olisin tahtonut lentää sinne. . . Ihan syrjässä en kumminkaan ole ollut pakotettu olemaan. Olen kirjoittanut kirjeitä Turun Sanomille, jotka, jos tulevat perille, lienevät Marraskuun alkupuolella lehdissä. Tilatkaa itsellenne se. Aftonbladetiinkin olen kirjoittanut tulisen kirjoituksen, mutta niin kauvan kuin elän, en voi sulattaa sitä, että en saanut olla mukana hehkuvin rinnoin.

— — —
Kulin suurta vapaata ilmavaa Strandvägeniä pitkin. Ingen nåd — vuosisatain hetki on vihdoinkin lyönyt. En voi kuvata sitä rajatonta vihaa, sitä hehkuvaa hat, jota tunsin Venäjän johtavaan poliitiikkaan. Armotta se on muserrettava, menköön kaikki, kirjastot, museot, arkistot. Ihmiskunnan onni on yläpuolella kaiken sen. Mutta syypää kaikkeen siihen hävitykseen joka nyt kohtaa inhimillisyyttä, ihmiskuntaa ja tiedettä, on syypää byrokratismi etc. Sen tähden on sen murtuminen ja kukistuminen ja häviäminen ja kaahtuminen vaikka miten. —

Vuodet 1906 ja 1907 kuluivat kiinteässä ja moninaisessa työssä kotimaassa. Tammikuussa 1906 hänet nimitettiin ylimääräiseksi amanuenssiksi Valtion historialliseen museoon ja maaliskuun alusta vuoden loppuun hän hoiti siellä Juhani Rinteen viran-

¹ Dagen 3. 11. 1905. Den nuvarande rörelsen i Finland.

A. M. Tallgren v. 1907.

sijaisuutta. Sen ohessa hän auskultoï normaalilyseossa sekä kevätettä syyslukukauden 1906 aineinaan suomen kieli, historia ja maantiede, ja v. 1907 hän hoiti historianopettajan viransijaisuutta Troilin koulussa. Mutta sen ohella hänellä oli runsaasti muita harrastuksia: v:sta 1906 hän kuului Historiallisen Aikakauskirjan toimituskuntaan, luennoi työväenopistossa, esitelmöi useissa tieteellisissä seuroissa, toimi vuosina 1906 ja 1907 erityisen aktiivisesti ylioppilasosakunnassa ja osallistui innokkaasti sen piirissä harjoitettuun nuorsuomalaiseen agitaatiotyöhön jne. Tultuaan syksyllä 1907 valituksi Varsinaissuomalaisen Osakunnan kuraat-

toriksi hän koetti herättää osakuntalaisissa kiinnostusta kotiseututyöhön. Se sai näkyvän tuloksen osakunnan kotiseutujulkaisun (Lännetär u.j. 2) ilmestyessä tammikuussa 1908. Sisällyksestä oli suuri osa Tallgrenin omaa käsialaa, arkeologian alalta kirjoitus *Varsinais-Suomesta niihin aikoihin kun Kreikassa muodostuivat Homeron laulut*, kirjallishistoriallinen kirjoitelma Oscar Wildestä jne. Yhä useammin hän myös esiintyi puhujana, ja kevään 1907 promootiossa, johon hän osallistui, hän Kaivohuoneen juhlapäivällisillä puhui promovoitujen puolesta offisianteille, so. Eino Leinolle, Armas Järnefeltille, Hj. Procopélle ym.

Tallgrenin tuonaikaisesta ja vielä paljon myöhemmästäkin kirjallisesta tuotannosta haluaisi käyttää sanaa kirjava tai ainakin moninainen: poliittisia kirjoituksia Turun Sanomien, historiallisia artikkeleita Historialliseen Aikakauskirjaan, matkakuvauksia, sanomalehtiarvosteluja, mutta myös hänen ensimmäiset pronssikautta koskevat tutkielmansa kuuluvat siihen. Viimeksi mainitut, *Eikö pronssikautta ole ollut olemassa?* Valvojassa ja Sodankylän pronssikauden löytöä koskeva tutkielma Suomen Museossa 1906 ovat osaltaan todisteita siitä, että hän — omien sanojensa mukaan J. R. Aspelinin herätteistä — oli, kuten jo yllä mainittiin, valinnut tutkimuskohteekseen pronssikauden. Ennen kaikkea hänen harrastuksensa tässä suhteessa kohdistui Itä-Eurooppaan; se muodostuikin hänen keskeiseksi työkentäkseen ja sen tutkimus hänen elämäntyökseen. Siten hän joutui jatkamaan traditioita, joita Suomen tieteellä oli, seurasi M. A. Castrénin ja J. R. Aspelinin jälkiä eikä lakannut suunnittele-masta Suomen tutkimuksen jatkuvaa toimintaa tällä alalla silloinkaan, kun muuttuneet valtiolliset olosuhteet eivät antaneet siihen mahdollisuuksia. — Ei suotta Aspelin Tallgrenin lähtiessä ensimmäiselle Venäjän-matkalleen syyskuussa 1908 leikkisästi sanonut jäähyväisiksi »hyvästi nyt ja tuo mukaas koko Suomen suku».

Tammikuussa 1908 Tallgren sitten toden teolla kävi käsiksi valitsemaansa tutkimustehtävään matkustaen Tukholman ja

Kööpenhaminan kautta Lontooseen ja sieltä Pariisiin. Hän viipyi tällä matkallaan kesäkuun loppuun saakka tutkien aasialaisia — ennen kaikkea kiinalaisia ja persialaisia — antikviteetteja British Museumissa Lontoossa ja Saint-Germainessa Pariisin lähellä ja käyden läpi kirjallisuutta, jota Suomessa ei ollut. Syyskuussa seurasi sitten ensimmäinen Venäjän-matka Pietarin ja Moskovan museoihin, matka joka päättyi vasta joulukuun keskivaiheilla. Hän viipyi mm. toista kuukautta Kasanissa tutkien sikäläisiä museokokoelmia ja opiskellen venäjän kieltä tekstinä Tšehovin novellit. Ylipäänsä hän viihtyi hyvin, vaikka sopeutuminen valitseviin oloihin ei alussa näytä olleen aivan helppoa. Nimenomaan Moskova ihastutti häntä rikkaudellaan ja vaihtelevuudellaan, Kasan «aasialaisuudellaan». Tyytyväisenä hän palasi kotiin jouluksi. Hänen viimeinen Kasanin-kirjeensä (19.11.1908) antaa käsityksen matkan tuloksista:

»Ylihuomenna matkalla länteen — melkein hypin ilosta sitä ajatellessani niin hyvin kuin täällä olen viihtynytkin ja vaikka selvästi tunnen että itä on minulle paradiisi. Minulla on nyt käsissäni semmoinen mainio materiaali kuvia ja muistiinpanoja että ellen minä pysty väitöskirjaa niistä saamaan en todellakaan mihinkään kelpaa. En voi sanoa miten olen rakastunut tehtäväni ja miten Suomen suku on minulle oma. Jos ne esineet, joita viimeksi olen tutkinut todella ovat suomalais-ugrialaisten vanhaa perua, silloin on se todella ollut mainio kansa, tuo tarinoiden valkosilmäinen tsuudilaisheimo. — — —»

Tutkimuksen valmistuminen vaati kuitenkin toisenkin matkan, ja sen Tallgren suoritti seuraavana kesänä Muinaismuistoyhdistyksen apurahan turvin. Edellisen vuoden lopulla oli professori O. Donner tarjonnut hänelle mahdollisuutta osallistua tutkimusmatkaan Sisä-Aasiaan, mutta hän oli kieltäytynyt pitäen tehtävää oman tutkimuksensa kannalta liian etäisenä. Kesän 1909 matka kulki Pietarin ja Moskovan kautta Kasaniin, Kostromaan, Arkangeliin. Matkan yhteydessä hän suoritti kaivauksia ja tarkasteluja useilla esihistoriallisilla löytöpaikoilla. Tärkeimpinä niistä mainittakoon kaivaukset Galitšin aarteen löytöpai-

kalla Turovskojessa, Sorotši Gorin muinaislinnalla ja Deušovossa. Tulokset hän julkaisi väitöskirjassaan.

Nämä molemmat ensimmäiset Venäjän-matkat merkitsivät Tallgrenille ennen kaikkea perustavan aineiston hankkimista Pohjois- ja Itä-Venäjän pronssikautta koskevaa tutkimusta varten. Sitten Aspelinin aikojen 1870-luvulla ei teemaa ollut kokonaisuutena käsitelty, ja aineisto oli vain osittain ja silloinkin epätydyttävällä tavalla julkaistu. Tutustuminen museoiden kokoelmiin Venäjällä ei muuten ollut helppoa. Tallgren mainitsee niiden olleen rikkaita, mutta ahtaita ja pimeitä; esim. arkeologisen seuran museo oli hyvin pieni ja esineet hyllyillä päälletysten surkean ahtaasti, tomuisina ja tiheässä. Pietarissa työ oli helpompaa A. Spitsynin avuliaisuuden ansiosta. Tärkeänä tuloksena Tallgrenin ensimmäisestä matkasta oli suuren Zaussailovin kokoelman ostaminen Kansallismuseon kokoelmiin Helsingissä. Sanottu kokoelma muinaisineitä oli koottu pääasiassa 1870- ja 1880-luvulla Kasanin läänin alueella ja käsitti yhteensä n. 11000 esinettä, niistä n. 400 pronssikautista ja Tallgrenin tutkimukselle tärkeitä.

Väitöskirja *Die Kupfer- und Bronzezeit in Nord- und Ostrussland I. Die Kupfer- und Bronzezeit in Nordwestrussland. Die ältere Metallzeit in Ostrussland*¹ valmistui ja esitettiin julkisesti tarkastettavaksi syksyllä 1911. Vastaväittäjänä oli dosentti Julius Ailio, jonka lausunto² oli ankarasti arvosteleva. Se sisälsi epäilemättä varsin aiheellisia ja painavia huomautuksia teoksen suhteen, ensi sijassa teoksen muotoon ja esityksen hajanaisuuteen nähden, ja osoitti runsaasti epätäsmällisyyksiä, sitaatti- ja asiavirheitä. Lisäksi Ailio useassa kohden kiisti Tallgrenin tulosten paikkansa-pitävyyden. Toisaalta hän oikein korosti teoksen suurta merkitystä varhemmin miltei tuntemattoman ja mitä arvokkaimman aineiston esilletuojana ja lausui arvelevansa, että »tekijän laajaan kirjallisuuden tuntemiseen ja omiin usein oivallisiinkin havaintoihin perustuvat, vaikkei läheskään aina hyväksyttävät mielipi-

¹ SMYA 25: 1, 1911.

² Hist. Aikak. 1912, s. 96 ja seur.

teet ovat epäilemättä omiaan edistämään Venäjän pronssikulttuurin tutkimista». Kirjan puutteita ja ansioita punnitessaan hän arveli jälkimmäisten kenties painavan jonkin verran enemmän ja katsoi, vaikka epäröiden, kirjan vastaavan tarkoitustaan lisen-siaatinarvon saamiseksi. Ilmeisesti Ailio kuitenkin myöhemmin joutui tarkistamaan kantansa, ehkä ennen kaikkea useiden teokseen kohdistuneiden kiittävien lausuntojen vuoksi, sillä lisen-siaatintutkinnossa toukokuussa 1914 Tallgren sai arkeologiassa arvosanan laudatur. Muina aineina tutkinnossa olivat historia ja kansanrunous.

Ailio ei lausunnossaan kiinnittänyt huomiota Tallgrenin teoksen ehkä tärkeimpään saavutukseen: Itä-Venäjän pronssikauden luonteen erittelyyn ja sen alueen määrittelyyn. Kuten sanottu, ei sitten Aspelinin aikojen ollut ilmestynyt yhtään varsinaisesti tätä aihetta koskevaa yleistutkielmaa, ja yleensä oli tyydytty Aspelinin käsitykseen, jonka hän 1870-luvulla oli ranskaksi esittänyt eri arkeologikongresseissa (Bologna, Tukholma, Budapest, Pietarin orientalistikongressi) ja 1875 väitöskirjassaan suomeksi.¹ Sen mukaan Itä-Venäjän pronssikausi oli siperialaisen pronssikauden nuorempi haarautuma ja merkitsi suomalais-ugrialaisten kansojen vaellusta alkukodista Aasiasta Itä-Eurooppaan. Käsitys oli aina-kin osaksi muodostunut Castrénin suuren alkukotiteorian inspi-roimana; Aspelin luuli voivansa antaa sille arkeologisen tuen. Tallgren oli jo v. 1908 kirjoituksessa Historiallisessa Aikakauskir-jassa käsitellyt kysymystä ja pyrkinyt osoittamaan, ettei kysy-myksessä ollut yhtenäinen urali-altailainen pronssikauden kulttuuri vaan uralilainen ja altailainen ja ettei Aspelinin käsitys ollut oikea. Se ei niin ollen ollut uusi tulos itse väitöskirjassa, mutta se perustui nyt laajaan materiaaliin, samalla kun Tallgren osoitti, ettei itävenäläinen pronssikauden kulttuuri ollut johdet-tavissa siperialaisesta, vaan oli itsenäinen ja rakentui rikkaan paikallisen kivikauden pohjalle. Molemmat — sekä itävenäläinen

---

¹ *J. R. Aspelin*, Suomalais-ugrilaisen Muinaistutkinnon Alkeita. Helsinki 1875. Väitöstilaisuus oli 29. 1. 1876.

että siperialainen pronssikauden kulttuuri — olivat yhteydessä Etelä-Venäjän arokulttuureihin ja saivat niistä vaikutteita. Analysoidessaan itävenäläistä pronssikautta Tallgren erotti siinä kolme kronologista ryhmää, nuorimpana ananjinokulttuurin, joka sai lukuisia vaikutteita Mustanmeren arojen skyyttalaisesta kulttuurista.

Ei liene tarvis yksityiskohtaisemmin selostaa Tallgrenin teosta, huomautettakoon vain, että se monessa suhteessa on muodostunut perustavaksi tutkimukseksi, johon yhä vielä viitataan ja jonka varaan rakennetaan, joskin se luonnollisesti on eräiltä osiltaan vanhentunut. Siinä suhteessa Ailion ennustus, että kirja aineistonsa vuoksi ehkä kauankin tulee olemaan korvaamaton, on osoittautunut paikkansa pitäväksi.

Arvostelun ankaruus sai kuitenkin aikaan Tallgrenissa vaikean depression, ja hänen omien sanojensa mukaan se sai hänet lähivuosina kokonaan antautumaan toiseen työhön, kotiseutututkimuksen palvelukseen.

Kotiseutututkimus eli kyseisenä aikana maassamme nousukautta. V. 1908 pidettiin Helsingissä ensimmäiset yleiset kotiseutupäivät ja niissä tehdyn ehdotuksen mukaisesti perustettiin kotiseutututkimuksen keskusvaliokunta, johon useimmat maantieteellisistä ja valistusseuroista valitsivat edustajansa. Kysymyksessä oli tutkijain ja yleisön harrastuksen herättäminen kotiseudun vaiheita ja luontoa kohtaan, perimätiedon kerääminen ja muun paikallisen aineiston tallettaminen. Tallgren oli alun perin kiinnostunut asiasta, ja v. 1907 hän mm. oli julkaissut Turun Sanomissa sitä koskevan kirjoituksen.¹ V. 1909 hän teki aloitteen Kotiseutu-lehden perustamiseksi ja toimi alusta lähtien sen toimitussihteerinä. Vuodesta 1911 hän oli myös keskusvaliokunnan sihteeri järjestäen mm. ensimmäisenä työnään kotiseutututkimuspäivät Turussa vuoden alussa. Erityisesti on

---

¹ *Tallgren*, Kotiseutututkimuksesta. Turun Sanomat 17. 10., 22. 10. 1907.

mainittava niiden yhteydessä järjestetty laaja Lounais-Suomea koskeva valokuva- ja taidenäyttely.

Taloudellinen välttämättömyys pani sekin Tallgrenin hajotamaan voimiaan. Viransijaisuudet eri kouluissa — hän suoritti julkiset opetusnäytteet historian ja maantieteen opettajan virkoja varten 11. 3. 1911 normaalilyseossa arvosanalla laudatur (29 puoltoääntä 30:stä) — ja museossa, sihteerinvirat ja erilaiset toimitustyöt olivat toimeentulon kannalta välttämättömiä. V. 1913 ilmestyi Kansanvalistusseuran tilaama M. A. Castrénin elämäkerta,¹ 1912 Tallgren toimitti Helsingin Sanomien juhlanumeron Helsingin 100-vuotisen pääkaupunkina olon muistopäiväksi ja samana vuonna Uuden Auran Maarian- ja museonumerot. Kotiseutututkimus johti hänet kirjoittamaan mitä erilaisimmista aiheista: kirkonäijistä ja kirkonkukoista, kansan maalauksista, vanhoista leikkikaluista, maanalaisista käytävistä jne. V. 1910 ilmestyi pieni kirjanen *Rajan tuolta puolen*, joka sisälsi matkakuvauksia Venäjältä, ja muita matkakuvauksia ilmestyi useissa julkaisuissa. Vuoden 1912 aikana hän julkaisi — niinkuin hänen bibliografiastaan käy ilmi — puolisensataa kirjoitelmaa ja kunakin lähivuonna useita kymmeniä. On luonnollista, että suurin osa oli tilapäisluonteisia ja vähemmän merkittäviä, mutta toisaalta se osoittaa, että kirjoittaminen todella — niin kuin hän eräässä yhteydessä sanoo — oli hänen varsinainen työnsä.

Hänen sisimmistä ajatuksistaan, hänen syvimmistä myötä- ja vastoinkäymisistään eivät kirjeet eivätkä muutkaan käytettävissä olevat lähteet anna tietoja. Eivät elossa olevat omaisetkaan tiedä hänen kiintymyksistään, hänen voitoistaan ja tappioistaan. Eräänlainen umpimielisyys, vissi »noli me tangere» näyttää jo tällöin olleen hänelle ominaista. Mutta samalla kertovat toverien ja ystävien samoin kuin omaistenkin maininnat valloittavasta, iloisesta, sytyttävästä nuoresta miehestä. »Vacker som en kerub» sanoi vanha professori Hackman 30 vuotta myöhemmin kuva-

---

¹ Mathias Aleksanteri Castrén. Helsinki 1913. Kansanvalistusseuran Elämäkertoja 18.

nessaan Tallgrenia Pariisissa v. 1908. »Prydd med lagerkransen herrlig som en av Olympens gudar» oli äidin muisto maisterinvihkiäisistä 1907. Hänestä ja veli Oivasta sanoi professori Werner Söderhjelm (rouva Aili Tallgrenin mukaan) v. 1909, että toinen (Mikko) näytti siltä kuin hän olisi ollut lähdössä valloittamaan koko maailman, toinen (Oiva) kuin hän olisi jo tehnyt sen. Näihin voi vielä liittää Aspelinin sanat lempioppilaastaan: *ille faciet*.

V. 1908—1909 oli Tallgren useita kertoja kirjoittanut radikaalisena pidettyyn viikkolehteen Päivä. Eräs hänen kirjoituksistaan, v. 1909 ilmestynyt *Kolme asiaa*,¹ jossa hän kosketteli edessä olevaa perustuslakitaistelua, aiheutti kirjoittajalle syytteen majesteettirikoksesta — muuan siinä käytetty sitaatti kosketteli ruhtinaan suhtautumista valtiomuotoon. Kanne hylättiin, mutta jo ennen kuin asia oli tullut oikeudessa esiin, oli Tallgren katkaissut suhteensa Päivään ja julkaissut Helsingin Sanomissa Päivän toimitukselle tarkoitetun avoimen kirjeen,² jossa hän paheksuu sitä, että lehti — niin kuin hän sanoo — on yhä enemmän muuttunut valtiollisen ja yhteiskunnallisen radikalismien ajajasta kulttuuri-radikaaliksi, ja ilmoittaa olevansa eräisiin moraali- ja kulttuurikysymyksiin nähden eri kannalla kuin lehden edustavat kirjoittajat. Hän selittää edelleen, että lehden eräissä viimeksi ilmestyneissä kirjoituksissa ilmenee niin suuri »aristokratisuuden puute», että hänen itsekunnioituksensa vaatii hänet luopumaan lehden avustajakunnasta. — Päivän toimitus vastasi seuraavana päivänä hieman ironisesti kirjeeseen, eikä käy selville, mikä oikeastaan oli syynä Tallgrenin kirjoitukseen. Ilmeisesti kysymyksessä oli kiivaan temperamentin aiheuttama purkaus — tyyppillinen Tallgrenin suhtautumiselle politiikkaan ja julkiseen sanaan —, mutta varmaankin oli joidenkin kirjoitusten sävy loukannut hänen ritarillisuuttaan. Hänen kiihkeä luonteensa saattoi hänet usein tarttumaan kynään liiankin herkästi ja harkitsematta, ja

---

¹ Päivä 1909, s. 123 ja seur.

² Helsingin Sanomat 1910, n:o 19.

se saattoi hänet myöskin monesti arviointeihin ja lausuntoihin, jotka eivät olleet kypsiä ja joita hän usein joutui muuttamaankin.

Väitöskirjan ilmestymisen jälkeisinä vuosina — samalla kun hän ulospäin vaikutti positiiviselta, vilkkaalta, toiminnanhaluiselta — on hänen kirjeissään samaten kuin äidin muistiinpanoissa viittauksia alkavasta alakuloisuudesta, toivottomuudesta, pessimismistä. Viimeksi mainittu kirjoittaa v. 1914 pääsiäisloman jälkeen, jonka poika oli viettänyt kotona Maariassa, että hänestä tuntui kuin tämä ajaisi takaa jotakin saavuttamatonta, rauhaa ja sopusointua ulkonaisissa ja sisäisissä olosuhteissa, ja jatkaa, että tunne voimattomuudesta taistelussa ajan epäkohtia vastaan tekee hänet elämään väsyneeksi. Hän ei jaksa elää maansa koe-tusaikaa, kun kaikki elinehdot puuttuvat.¹ Syksyllä 1913, kirjeessä sisarelleen Anna Marialle, Tallgren itse mainitsee harkinneensa lähtöä Amerikkaan, mutta toteaa samalla, että »meikäläinen kirjoittava ihminen on valitettavasti hirmuisen voimakkaasti sidottu kielen kahleisiin». »Me olemme molemmat jo vapaat — ehkä onneksi, ehkä onnettomuudeksi — nuoruuden elämänus-kosta ja vaatimuksista ja tulevaisuuden omistamisesta. Ja se on kumminkin minusta luonnotonta, sillä se on niin sairasta ja hirveätä — vaikka kai se meidän osallemme on ainoa mahdollinen. Väsynyt suku — ei sanottuna millään marttyyriuden itseihailulla vaan katkerana tosiasiana.»²

Missä määrin maan poliittinen asema todella oli syyppää tähän ilmenevään pessimismiin, on vaikea sanoa. Joka tapauksessa näyttää maailmansodan syttyminen elokuussa 1914 vaikuttaneen vapauttavasti: se oli omiaan herättämään toiveita oman maan

---

¹ Hän palaa usein »sukukirjassa» tähän seikkaan, pojan juurettomuuteen, levottomuuteen, ja näkee siinä myöskin vanhempien perinnön. »Arna barn (hän kirjoittaa 1929) — och hvems arf är denna rolöshet. (Av stackars mammas fäderneärfda egenskaper har han endast de mest normala. Det var eld och vatten som i detta äktenskap skulle förenas och de hämnades på varann och därför blefvo de stackars barnen sådana de äro . . .)»

² Anna-Maria Tallgrenille 19. 9. 1913.

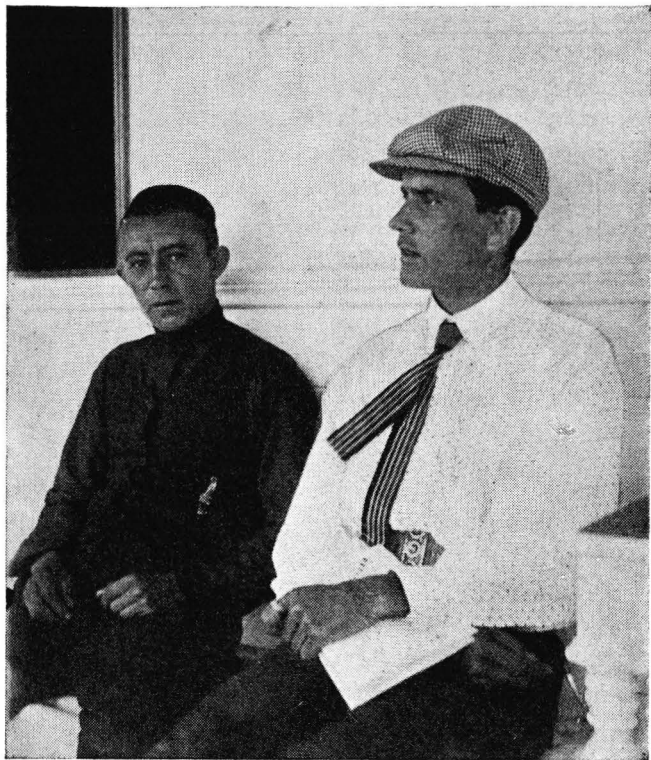
kohtalon suhteen.¹ Jo alusta alkaen Tallgrenin sympatiat olivat ententen, ennen kaikkea Ranskan, puolella. Venäjää ja keskusvaltoihin kuuluvaa Saksaa kohtaan hän ei ollut myötämielinen. Syyskuussa 1914 hän kirjoittaa kotiin, että tunnelma pääkaupungissa oli hämmästyttävän saksalaisystävällinen, mutta että hän itse oli valmis yhtymään niihin italialaisiin, jotka sanovat että saksalainen militarismi on pahempaa kuin mustin taantumus.²

Kenties maailman tilanne todella oli yhtenä tekijänä Tallgrenin näihin aikoihin heräävään uuteen tieteelliseen aktiivisuuteen. Kokonaan ei arkeologia välivuosinakaan ollut jäänyt syrjään — bibliografia mainitsee 1912—1914 kirjoitukset mm. ananjintyyppin kirveistä, »mit zeitlichen Zapfen» varustetuista pronssikirveistä, pronssikautisista sirpeistä, keihäänkärjistä, Suomen ns. itäeurooppalaisesta pronssikaudesta. Helmikuussa 1913 tuli Tallgrenin nimitys Kansallismuseon amanuenssiksi, mikä merkitsi jonkinlaista taloudellista varmuutta ja mahdollisuutta antautua tutkimustyöhön keskitetympin kuin ennen. Myös toukokuussa suoritettu lisensiaatintutkimus ja senjälkeinen promotio näyttävät virkistäneen häntä. Keväällä 1915 kypsyi sitten päätös tutkimusmatkan suorittamisesta Siperiaan, ja toukokuussa hän sai siihen tarvitsemansa apurahan. Hän kirjoittaa kotiin suoraan innostuneena suunnitelmistaan: »perillä on muinaisjännöksistä maailman rikkain seutu, luultavasti turkkilaisten ja muitten altailaisten kansojen alkukoti. Omasta puolestani olen vakuu-

---

¹ Kirje kotiin 7. 9. 1914. »Vem vet: kanske ett stormakternas förstörelse-krig betryggar de små folkens framtid.»

² Kirje kotiin 7. 9. 1914. »Stämningen här är i förvånande hög grad tyskvänlig (Inga namn). Det synes mig ofattligt. Jag förenar mig med de italianare som säga att den tyska militarismen är värre än all den mörkaste politiska reaktion. Det gör en gott när man hör franskvänliga yttranden.»

A. M. Tallgrenin Siperian-matkalta v. 1915.

tettu siitä että siellä ei ole suomensuvun muinaismuistoja yhtään vaikka J. R. A(spelin) yhä on vanhalla Castrénin kannalla.»¹ — Ja alkumatkalta Pietarista hän kirjoittaa: »Mutta nyt minä siis joka tapauksessa menen kohti ikuista Aasiata, joka minua on houkutelut pienestä pojasta asti, ja minä jo etukäteen nautin siitä tunteesta, jolla näen Europan ja Aasian rajaviivan itäisen puolen. Sitä suurempaa nautintoa itselleni minä en tiedä kuvitella.»²

¹ Kirje kotiin 2. 5. 1915.

² Kirje kotiin 20. 5. 1915.

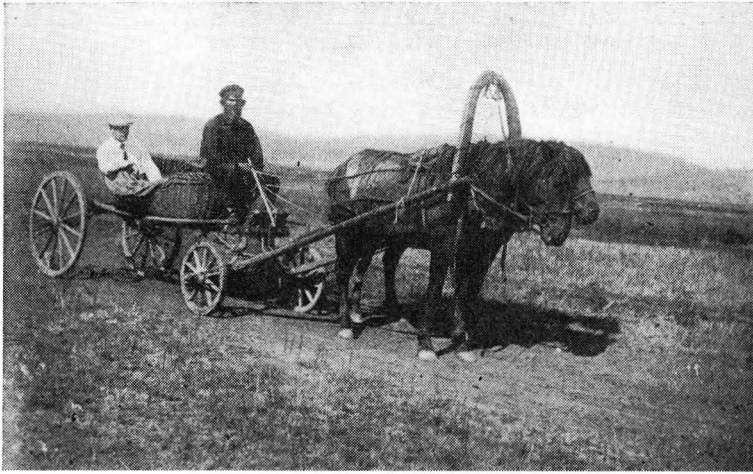
On ilmeistä, että Tallgrenia ajoi kaukaiseen itään paitsi palava tieteellinen tutkijaninto myös idän romanttinen tarunomainen hohde, Suomen suvun menneet vaiheet. Hänen kirjeensä Uralilta, jossa sanoma J. R. Aspelinin kuolemasta hänet saavutti, ehkä tavallaan selvittää matkan tunne-elämyksiä. »— — — ja tänne, kahden maanosan rajalle kertoi viesti kotimaasta Aasian tutkijan kaatumisesta. Prof. J. R. A. on siis poissa, mutta en tiedä, minusta tuntuu kuin juuri täällä, vanhojen tshuudilaiskumpujen, tshuudilaiskaivosten ja muinaislinnojen keskellä heimme kansojen malminen kuolinvartio löisi kumpujen sisällä kilistimiään ja kantaisi uhrejaan lausuakseen riviinsä tervetulleeksi suuren tietäjän. Täällä oli Aspelinin sydän ja näiden muinaisten kansojen kirjoittamattoman historian tutkimuksen alullepano, se työ joka tulee kirkastamaan Aspelinin nimen historian lehdillä.»¹

Tallgrenin Siperian-matka ulottui Minusinkin aroille ja Sajanin vuorille saakka. Se käsitti reitin Pietari — Moskova — Nižni-Novgorod — Kasan — Sarapul — Perm — Jekaterinburg — Omsk — Krasnojarsk — Minusinsk. Useimmissa kaupungeissa hän viipyi joitakin päiviä harjoittaen museotutkimuksia, kävi mielenkiintoisilla muinaisjäännöksillä ja suoritti Minusinskissa kaivaussiakin Abakanskojen arolla. Matkan vaiheita saattaa yksityiskohdaisemmin seurata mm. useista julkaistuista matkakirjeistä.² Vasta syyskuun puolivälissä hän oli jälleen kotona.

Siperian-matka samoin kuin seuraavatkin Venäjän-matkat merkitsi Tallgrenille tieteellisen työn nousukautta. Hän ei ainoastaan kerännyt noilla matkoillaan tärkeää aineistoa, hän joutui myös ympäristöön, jossa hänen tutkimansa aineisto oli kotoinen, eikä voine yliarvioida tämän seikan stimuloivaa merkitystä. Ei varmaankaan ollut helppoa suorittaa Itä-Euroopan pronssi-kauden tutkimustyötä Helsingissä, vailla välitöntä kosketusta saman alan muihin tutkijoihin. Eräässä suhteessa jo mainittu Zaussailovin kokoelma oli omiaan työtä helpottamaan: sen avulla

¹ *Tallgren*, Uralille ja Altaille II. Helsingin Sanomat 20. 7. 1915.

² Esim. Helsingin Sanomissa 17. 7., 20. 7., 22. 7., 23. 7. 1915.

A. M. Tallgrenin Siperian-matkalta v. 1915.

Tallgren saattoi yhä uudestaan palata primääriaineistoon. Yhtä tärkeäksi muodostui toinenkin Kansallismuseoon saatu kokoelma, ns. Tovostinin kokoelma, jonka Tallgren oli nähnyt Minusinskissa ja jonka tunnettu kerääjä ja lahjoittaja professori Karl Hedman Vaasasta Tallgrenin selostuksen innostamana (kirjoitus joulualbumissa Nuori Suomi v. 1915) osti Suomeen. Kokoelma ostettiin myöhemmin Antellin kokoelmiin ja sijoitettiin Kansallismuseoon. Sen pääosa käsittää Siperian pronssikauden esineistöä, ja sellaisena se oli erittäin tärkeä aineisto Tallgrenin tutkimuksille.

Siperian-matkan jälkeiset vuodet olivat, kuten sanottu, Tallgrenille onnellista ja hedelmällistä työaika. V. 1916 ilmestyi Zaussailovin kokoelman resonoivan luettelon ensimmäinen (pronssikautta) koskeva osa. Se muodosti täydennyksen Tallgrenin väitöskirjalle esittämällä hänen käyttämänsä Itä-Euroopan pronssikauden aineiston systemaattisesti ja yleiskatsauksellisesti. Väitöskirjan jatkona ilmestyi v. 1919 Venäjän nuorinta pronssikauden jaksoa, ns. Ananjinokulttuuria, käsittelevä tutkimus *L'époque dite*

d'Ananino dans la Russie orientale,¹ jota on pidetty yhtenä Tallgrenin parhaista töistä ja joka vuosikymmeniä oli tärkein ko. kulttuuria koskeva julkaisu. Tämä kulttuuri, jonka keskus sijaitsi alisella Kama-joella ja Volgan mutkan ympärillä, oli läheisessä yhteydessä Mustanmeren pohjoispuoliseen skyyttalaiseen kulttuuriin ja sai sieltä vaikutteita, jotka erityisesti kuvastuvat eläinaiheisissa pronssituotteissa. Tallgren kiinnitti erityisesti huomiota näiden vaikutteiden selvittämiseen, samaten kuin hän pyrki seuraamaan kulttuurin yhteyksiä laajalla arktisella alueella. Kalmistossa, josta se on saanut nimityksensä, on vallitsevan pronssiaineistön ohessa jo jonkin verran rautaakin.

Väitöskirjansa esipuheessa Tallgren oli määritellyt vastaiseksi tutkimusalakseen pronssikauden koko urali-altailaisella alueella, vieläpä eräillä siihen liittyvillä reuna-alueillakin. Siperian-matkan jälkeen v. 1917 ilmestynyt *Collection Tovostine des antiquités préhistoriques de Minoussinsk* ja lähivuosina valmistuneet julkaisut *Catalogue de la collection de M. Znamenski* (1917),² *Trouvailles isolées sibériennes* (1919),³ *Trouvailles tombales sibériennes en 1889* (1921)⁴ muodostavat suunnitelman toisen etapin. Siperialaisen pronssikauden alue Sajanin ja Altain viereisillä tasangoilla oli nyt määritelty, sen aineisto esitetty systemaattisesti ja analysoitu, sen suhteet selvitetty siinä määrin kuin oli mahdollista.

Näiden keskeisten arkeologisten tutkimusten ympärille keskittyi vuosina 1916—1920 lukuisia muita samaan alaan liittyviä lyhyempiä artikkeleita. Erityisesti on myös mainittava joukko kirjoituksia, jotka käsittelevät Suomen osuutta ja Suomen tieteen mahdollisuuksia osallistua Venäjän arkeologiseen ja etnografiseen tutkimukseen, ensi sijassa suomalais-ugrilaisten kanso-

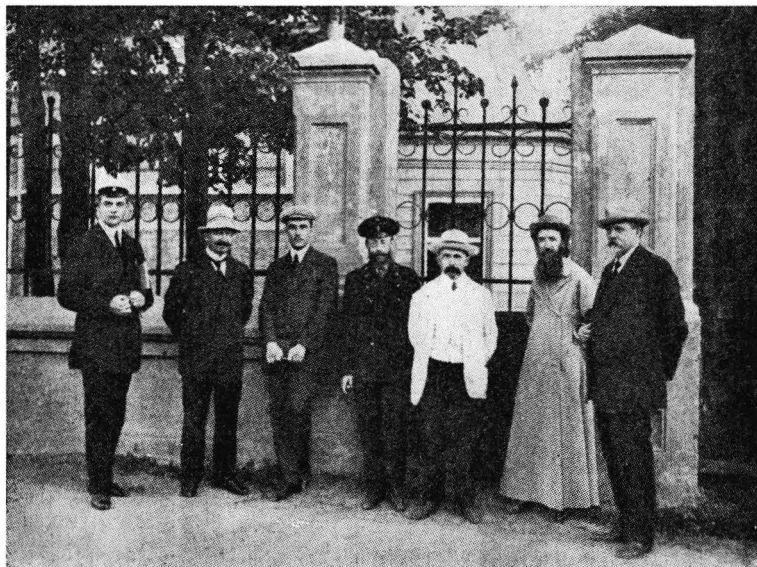
---

¹ SMYA XXXI: 1.

² SMYA XXIX: 4.

³ SMYA XXIX: 3.

⁴ SMYA XXIX: 2.

Sarapul, Itä-Venäjä, toukokuussa 1915. Vasemmalta M. Ahlman, Tjunin, Tallgren, Krulikovski, Streltsov, Ananjin.

jen asuma-alueilla.¹ Nimenomaan Venäjän vallankumous v. 1917 saattoi Tallgrenin arvioimaan mahdollisuuksia tässä suhteessa, ja hän teki sen liiankin optimistisesti arvellen, että Venäjän tutkimus tarvitsi Suomen tai muiden maiden apua. Tähän liittyi myöskin näihin aikoihin syntynyt suunnitelma Eurasia-aikakauskirjasta, josta ensi kertaa tapaa maininnan kirjeessä v. 1916.²

Venäjään kohdistuvien tutkimusten ohella ilmestyi 1910-luvulla koko joukko pienempiä, kotimaan arkeologiaa koskevia julkaisuja. V:lta 1915—1916 mainittakoon *Aurajoen suun esi-*

¹ Kirjeessään äidilleen 9. 1. 1916, jossa hän kertoo Tovostinin kokoelman ostamisesta Suomeen, hän esittää ajatuksen luoda keskus Pohjois- ja Keskiaasian tieteellistä tutkimusta varten Suomeen.

² 11. 7. 1916. Kirje kotiin.

historialliset muistot,¹ *Suomen arkeologinen bibliografia*² ja (yhdessä Anna-Lisa Lindelöfin kanssa) *Satakunnan pronssikausi*³ ja *Uudenmaan pronssikausi*. V. 1916, Kansallismuseon avajaisvuonna, ilmestyi useita sitä koskevia kirjoituksia, v. 1918 *Suomen esihistorialliset ja ajaltaan epämääräiset kiinteät muinaisjäännökset, Maarian pitäjän paikannimistö* (yhdessä Jenny Maria Montin-Tallgrenin kanssa) sekä julkaisut (kirjoituskokoelmat) *Muinaistutkimuksen työmaalta* ja v. 1920 *Tietojemme rajoilta historiassa*. Muinaismuistoyhdistyksen 50-vuotisjuhlaan ilmestyi lisäksi yhdistyksen 50-vuotiskertomus,⁴ laaja ja yksityiskohtainen selonteko yhdistyksen toiminnasta. — Kotiseutututkimusta käsittelevät kirjoitukset kuuluvat bibliografiaan edelleenkin, ja erityisesti mainittakoon Arvi Korhosen kanssa käyty polemiikki kotiseutututkimuksen merkityksestä.⁵

Tallgren sanoi itse usein, että 1910-luvun loppupuoli oli hänelle erityisen onnellista tutkimusaikaa. On myös ilmeistä, että työn menestyminen vaikutti hänen mielialaansa: äiti kirjoittaa 1916 kesän jälkeen, että tuntui hyvältä nähdä hänet tyyneenä ja harmonisena kuin muinoin onnellisempina aikoina. Syksyllä hän yhdessä Oiva-veljensä ja Anna-sisarensa kanssa perusti yhteisen kodin Kaivopuistoon, meren äärelle, ja työnteko sujui siellä hyvin. Juhlahetkeksi muodostui rakastetun äidin saapuminen sinne joulunviettoon.

Venäjän vallankumous 1917 oli sekin omiaan aluksi innostuttamaan ja ihastuttamaan. »Se on nyt valmista. Olemme vapaat. Kuinka kummallista tämä on. Ihanaa on elää nyt eikä olla kuolleet ennenaikojaan.»

Kuten jo sanottu, Tallgren oli maailmansodan alkamisesta saakka entente-ystävällinen. Eräässä kirjoituksessaan⁶ vallon-

¹ Kansanvalistusseuran Kotiseutukuvauksia 23—25.

² SMYA XXVII.

³ SMYA XXVII.

⁴ SMYA XXX.

⁵ Hist. Aikak. 1915, s. 87 ja seur., 221 ja seur.

⁶ Ad Interim n:o 3, 26. 6. 1917. Englanti vai Saksa?

kumouksen jälkeen hän selostaa käsityskantaansa lausuen, että niin kauan kuin oli valittava Preussin tai tsaari-Venäjä välillä, saattoi demokratian ystävänä olla epä tietoinen ratkaisusta, mutta kun kysymyksessä oli uusi Venäjä, oli asia selvä, Saksan taantumuksella kun sen järjestelmällisen lujituksen vuoksi oli yleismaailmallisen vaaran ja uhan luonne. Tämä käsitys määräsi hänen kantansa vallankumouksen jälkeisinä vuosina ja se vei hänet Ad Interimin piiriin. Ad Interim -julkaisun tarkoitus oli sen oman ohjelmajulistuksen mukaan vastustaa kaikkea ulkomaisten valtojen sekaantumista Suomen poliittiseen elämään ja koettaa ehkäistä politiikka, joka tekisi maan kohtalon riippuvaksi suurvaltojen välisistä suhdanteista. Se otti myöskin tietyn asenteen vallankumouksen Venäjään nähden: »Ja he (julkaisun perustajat) tuntevat yhteenkuuluvaisuutensa muitten kansojen vapaudenpyrkimysten kanssa liian voimakkaasti jotteivät he kiitollisin ja vilpittömin sydämin toivoisi menestystä sille Venäjän uudistustyölle, jonka kautta Suomi on saanut takaisin hallitusmuotonsa . . .»

Nimenomaan Tallgrenin suhtautuminen Venäjään näyttää saaneen osakseen kritiikkiä ja paheksumista. Kirjoituksessaan *Vapaan Venäjän tietelle*¹ hän hahmottelee sen tulevaisuutta käyttäen kuvaa kasvavasta ruhtinaanpojasta, josta pian tulee itsenäinen kuningas, pystyvä ottamaan vastaan ja suorittamaan suuren kulttuuritehtävän. Vielä syksyllä 1917, marraskuussa, kun ärtymys venäläisten tihutöitä vastaan ilmeni useimmissa sanomalehdissä, hän Ylioppilaslehdessä asettui puolustamaan Venäjän kansaa ja rotua tehden jyrkän eron venäläisen sotaväen ja kansan välille. »— — Mutta minä en koskaan suostu siihen että tuon (sotaväen) ja venäläisyyden väliin asetetaan »yhtäkuin» merkki, vaan protesteeran intohimoisesti sitä teoriaa vastaan. Venäläisessä intelligenssissä ja oppineissa on minulla tovereita ja tuttavita, niin jaloja, niin taitavia, niin ihailtavia, että empi-

---

¹ Ad Interim 1917, n:o 1.

mättä asetan heidät kaikkien tuttavieni rinnalle, mitä kansallisuutta he ovatkin. Ja he ovat lisäksi uhrautuvampia, suurpiirteisempiä kuin ainoakaan muun sivistyskansan jäsenet sen vuoksi, että he eivät pysty uhraamaan vain joukossa vaan myöskin yksitellen, henkilöinä, persoonallisesti, kaikki mitä heillä on. — — —»¹

Tapahtumien kulku ja vallankumouksen seuraukset eivät olleet omiaan luomaan maaperää, josta Tallgrenin — sen paremmin kuin muidenkaan — liittolaismieliset kirjoitukset ja kannanotot olisivat saaneet vastakaikua tai edes tavanneet ymmärtämystä. Nimenomaan nuoriso Saksan ihailukseen ja venäläisvastaisuudessaan ei voinut käsittää tällaista katsantokantaa. Ei myöskään yleinen mielipide ollut muutettavissa: vanha viha sortajaa vastaan teki sen valinnan itsestään selväksi ja ehdottomaksi. Ympäristö ja tuttavat asettuivat torjuvalle kannalle, ja entente-ystävät ja vieläpä heidän perheensä saivat tuntea karsautta mielipiteitensä vuoksi.

Sisällissodan puhkeaminen tammikuussa merkitsi Tallgrenille raskasta valintaa: oliko hänen liityttävä aktiivisiin laillisiin joukkoihin vai pysyttävä syrjässä ja jatkettava tutkimus- ja kulttuurityötä? Oli ehkä oireellista, että hän kriittisellä hetkellä, kun tie pohjoiseen vielä oli auki ja hän jo oli varustautunut matkaa varten, ensin lähtikin kotiin Maariaan aikomuksena yrittää Turusta käsin pohjoiseen. Se oli kuitenkin liian myöhäistä, ja lisäksi mainitsee hänen äitinsä olleensa pääsyynä siihen, ettei matkasta tullut totta: hänen epätoivonsa oli niin suuri ja vastustuksensa niin voimakas, että poika näki suunnitelmansa mahdottomaksi.² Kenties passiiviseksi jääminen olikin hänen sisimmän toivonsa mukaista, mutta samalla hän tunsu sen eräänlaiseksi tappioksi, tunsu jääneensä syrjään, ulkopuoliseksi, niin kuin käy ilmi parista hänen kirjeestään. Asia näyttää jääneen vaivaamaan häntä pitkäksi aikaa.³

¹ Toiselta puolelta. Ylioppilaslehti 1917, s. 158–159.

² Jenny Maria Tallgrenin sukukirja.

³ Kirjeestä äidille, päivätty Helsingissä 30. 1. 1918, mutta lähetetty

Syksyllä 1918 Tallgren kesti vaikean influenssasairauden, joka ei ollut jättämättä jälkiä hänen yleiseen kuntoonsa, vaikka hän jo joulukuussa oli jälleen työssä. Hän oli hakenut dosentuuria Helsingin yliopistossa ja piti sitä varten koeluennon joulukuun alussa aiheesta »Urali-altailaisen arkeologian tehtävät». Vuoden 1919 alussa (1. 2. 1919) hänet nimitettiin urali-altailaisen arkeologian dosentiksi. Saman vuoden syksypuolella hänelle tarjottiin mahdollisuuksia siirtyä diplomaattialalle, lähettäjäksi Riikaan tai lähetystösihteeriksi Varsovaan — nuori itsenäinen Suomi haki sopivia edustajia. Hän kieltäytyi tarjotuista tehtävistä syyttäen kielitaidon puuttumista, mutta kokeili alaa jonkin aikaa ulkoasiainministeriössä ennen lopullista päätöstä olla siirtymättä sille. Sen sijaan v:n 1920 alussa tarjottu vastaperustettava arkeologian professorinvirka Tarton yliopistossa houkutteli, ja hän ottikin tarjouksen vastaan.

Tallgrenin päätökseen lähteä Viroon vaikutti ennen kaikkea toivomus päästä kokonaan uusiin olosuhteisiin, alkaa tavallaan kuin alusta. Siihen vaikutti myös se seikka, ettei hän saanut tyydytystä työstään Kansallismuseossa. Häneltä puuttui työn vaatima detaljitarkkuus, se ei ollut hänen luonteensa mukaista, ei-

---

vasta 14. 9.: » — — — Männe ej vår europeiska kultur har vandrat orätta vägar? Är viljan, det kännetecknande för europén, det viktigaste, är ej österlänningens djupa visdom, nirvana, harmoni, bättre än en rastlös ävlan och ett jäktande utan slut? Det är underligt vad man åldras. Livet har gått en förbi. Det var en tid då jag följde med strömmen, var kanske en av dem i teten, blev så plötsligt kastad åt sidan och gungar nu, ett flarn, på stranden, och ser strömmen ila förbi, långt från det stilla vatten där jag ligger. Troligen känna även andra på samma sätt som jag, men jag känner mig dock fullkomligt främmande och isolerad. Å ena sidan är den röda despotismen, å andra den förtyskade ungdomen, viltfrämmande element för mig. Och dock — ungdom och folkvälde — »skall min ungdoms lära jag stena? Kanske. Och dock känner jag ingen bitterhet eller sorg, kanske en smula förvåning, huvudsakligast resignation och apati. Jag är vorden gammal. Jag är ej mera en sten, varken att bygga på eller bygga med . . .».

Kirjeen loppuun oli lisätty lyhyesti: »Några dagar senare brände jag en del av mina papper och dagböcker och kom hem för att resa till fronten. Det blev ingenting utav.»

Uudenvuodenkirjeessä 31. 12. 1918: » — — — Samvetet godkänner ej det att jag i vintras blev hemma. Straffet: stå utanför Din tid, för Dig finnes ej plats. — — —»

vätkä ahkeruus ja nopeus riittäneet sitä korvaamaan.¹ Kotimaassa ei myöskään näyttänyt olevan suuria mahdollisuuksia yliopistouralla: vuoden 1918 lopussa Helsingin yliopistossa tehty aloite arkeologian oppituolin perustamisesta ei ollut saanut riittävää kannatusta. Uusi toimiala houkutteli tarjoamalla mahdollisuuksia itsenäiseen työhön. Nimitys tapahtui 26. 5. 1920, ja syyskuun alussa Tallgren matkusti alkamaan ensimmäistä lukukauttaan Tartossa.

Muutto Viroon merkitsi vapautumista ympäristöstä, josta Tallgren tunsii vieraantuneensa, ja ilmapiiristä, joka hänestä oli käynyt ahtaaksi ja epämieluisaksi. Itsenäisen Viron yliopistossa ja sikäläisen ylioppilasnuorison keskuudessa hän löysi työmahdollisuudet, jotka olivat omiaan stimuloimaan ja innostamaan, ja se kai ensi sijassa aiheutti hänessä hänen elämänsä loppuun kesätäneen syvän kiintymyksen ja ihailun veljesmaata kohtaan. Viron kohtalo toisen maailmansodan aikana oli hänelle raskas persoonallinen suru. Hänen vuonna 1928 Viron tasavallan 10-vuotispäiväksi Kansan Kuvalehdessä (n:o 8) julkaisemansa kirjoitus kuvanee parhaiten niitä tunnelmia ja vaikutteita, joita Viron vuodet hänelle antoivat:

Viro — puoleksi hävitetty talo, sanoi joku. Kurjuutta ja puutetta ja epävarmuutta.

Ja kumminkin, vaisto sanoi kohta, että se kaikki oli vain ulkoinen kehys ja väärin olisi nähnyt jos olisi nähnyt vain sen. Sillä kaiken takana ja sisässä sykki elämä lämpimänä ja herkkänä, sydämellisenä ja välittömänä. Se elämä ei vain rohkaissut, se valloitti tulijan. En osaa oikein itsellenikään selittää, mitä se oikein oli. Elämän herkkyydessä oli jotakin varhaisuoroisuuden puhtaudesta, uneksituissa ja avoimesti esitetyissä päämäärissä oli jotakin kukkaansa puhjenneen nuorison suuruutta ja kauneutta, kestetyt vai-

---

¹ C. A. Nordman, Soc. Scient. Fenn. Årsbok-Vuosikirja XXIV, C, n:o 2.

vat ja pystypäät olivat kuin miehen työn todistus, ja suvaitseva inhimillisyys vaikutti kuin elämää kokeneen miehen hyvyys, syvyys ja nöyrä ymmärtämys. Ja sitä kaikkea tapasi yhdistettynä nuorisossa ja vanhoissa. Oman vanhan ja väsyneen mieleni lumosi se usein kuin vanha aito kulttuuri yhtyneenä nuoruuden uskoon ja tahtoon. Syvästi inhimillisen luonteensa kautta kansa ikäänkuin kasvoi ja suureni keskellä raunioita ja hävityksiä. Sille teki ajatuk- sissa kunniaa. — — —

Jo alusta alkaen näyttää Tarton ylioppilaiden ja suomalai- sen professorin välille syntyneen lämpimät ja välittömät suhteet, ja ystävyys entisten oppilaiden kanssa kesti elävänä Tallgrenin kuolemaan saakka. Arkeologia oli Virossa elävän harrastuksen kohteena, eikä se seikka voinut olla herättämättä professorissa mielihyvää, että sali hänen tullessaan ensimmäiselle luennolle oli täpötäynnä, niin että suuri osa kuulijoita sai seistä käytävillä ja pitkin seiniä.¹ Muutenkin tarjoutui Tallgrenille erinomaiset työ- mahdollisuudet: hän sai itsenäisesti organisoida Viron arkeologi- sen tutkimuksen. Arkeologisen kabinetin kokoelmat, kirjasto, kartat oli järjestettävä ja pantava kuntoon, maan muinaisjään-

---

¹ Harri Moora antaa hauskan kuvauksen Tallgrenin ensimmäisestä luennosta Tartossa käsinkirjoitetussa juhlakirjassa Opuscula Tallgreniana, jonka entiset oppilaat lahjoittivat hänelle hänen 50-vuotispäivänään 8. 2. 1935:

Esimene loeng oli välja kuulutatud ühele päikesepaistelisele septembri- kuu päevale kl. 8 hommikuks. Aga juba kl. 6 seisid meteoroloogide audi- tooriumi ukse taga esimesed kuulajad prld Karu ja Riisberg ja kartsid hiljaks jääda. Varssi ilmus kohale ka professor A. M. T. samas kartuses ja selle järgi muud kuulajad — kokku 33 naist, nende seas silmapaistvaimana prl. Ann Tamm, ja 3 meest, kellest representatiivseim hra Hendrik Sepp. Viimane oma osatähtsuse kohaselt lubas endale vastupidiselt teistele veidi hilinemist ja kui ta ilmus, olid parajasti kõik tavalisemad istmed okku- peeritud, seepärast kasustas ta sellise abinõuna kolmeastmelist treppi, mis selle kõrge mehe teiste seast sobivalt esile tõstis. Ilmus A. M. T. — kohkus veidi hirmsast jalgadekraapimisest, püüdis aga seda pahatahtlikku vastu- võttu tasa teha oma mitmekesiste andidega ja suutis ses suhtes ületada isegi Caesarit: luges korruga kahes keeles — eesti ja soome —, kruvis ühe käega pildilaternat, lehitses teisega loenguülestähendusi, vedas samal ajal esimesega keppi mööda ekraani, teisega ühtlasi poetas raami uusi pilte ja päälekõige ise käis ekraani ja laterna vahet. Üks, kuigi mitte-erapooletu, kuulaja on leidnud selles tema mitmekülsuses kogu ta edu põhjuse Tartus. Ja nii jätkusid loengud, Eerik Laiu sõnade järgi kamalaa vauhtiga, ainult veidi segatuina keelelistest vahevaidlustest A. M. T. ja prl. Ann Tamme vahel.

nösten ensimmäinen systemaattinen inventointi oli saatava käyntiin — esim. v. 1922 oli hänellä 12 ylioppilasta stipendiaatteina tässä työssä —. Viron oppineen seuran vuosikymmenien aikana keräämä arkeologinen aineisto, jota aikaisemmin vain muutamat saksalaisbalttilaiset tutkijat olivat käsitelleet, tarjosi hyvän pohjan tutkimustyölle, ja kesäisissä kaivauksissa kartutettiin kokoelmia. Lauri Kettunen sanoo muistelmissaan, että Tallgren teki työtä niin kuin jokainen päivä olisi ollut hänen viimeisensä, ja tulokset olivat sen mukaiset. Ensimmäinen lukukausi Tartossa kului kokonaan käytännöllisten seikkojen hoitamiseen ja oppilaiden ohjaamiseen, mutta myöhemmin Tallgrenin aika riitti omaankin tutkimustyöhön, jonka tuloksena ilmestyi kaksiosainen Viron esihistoriaa käsittelevä teos *Zur Archäologie Eestis* (1923, 1925). Käytettävissä olevan aineiston takia sai rautakauden käsittely siinä suurimman tilan, mutta myös kivikautta koskeva luku oli tärkeä tuloksiltaan. Erityisesti mainittakoon Kunda-kulttuurin sijoittaminen ancylosaikaan ja Vöisiku-kulttuurin määrittely. Pronssikaudella Viro oli riippuvainen Veikselin alueen kulttuuripiiristä, mutta Tallgren toteaa vaikutteita saapuneen myös Skandinaviasta. Karttoja käyttämällä hän edelleen osoittaa Viron rautakautisen asutuksen vaiheet ja analysoi esineaineiston selvittääkseen kulttuuriyhteydet eri suuntiin. Teos on yhä vielä tärkeä, ennen kaikkea Viron rautakauden esittäjänä; kivikautta koskeva aineisto on niin suuressa määrin kasvanut ja uutta on julkaistu niin paljon, että teos ei anna siitä riittävää kuvaa.

Muista Tallgrenin Viron-aikaisista tieteellisistä kirjoituksista mainittakoon erityisesti vain Baltian ja pohjoisen Venäjän esihistoriallisia kansallisuusoloja käsittelevä tutkielma *L'ethnographie préhistorique de la Russie du nord et des états Baltiques du nord*, joka ilmestyi Tarton yliopiston Acta et Commentationes-sarjassa v. 1923. Samasta aiheesta hän piti esitelmän v. 1923 Brysselin historiantutkijain kongressissa, johon hän osallistui Tarton yliopiston edustajana.

Tallgren oppi pian viron kielen ja kotiutui Tarttoon. Viihtymystä lisäsi hyvä sosiaalinen ja taloudellinen asema, jota hän itsekin korostaa: »professori täällä näyttää merkitsevän kauhean paljon».¹ Koko Virossa-oloaikansa hän asui konsuli Rütlin perheessä Tarton hienoimmaksi sanotussa kodissa, ja isäntäväkensä puolelta hän aina sai nauttia lämmintä ystävyyttä ja huolenpitoa. Tieteellisen työnsä ja yliopisto-opetuksen ohessa hän osallistui monenlaisiin kulttuuriharrastuksiin: otti aktiivisesti osaa ylioppilaselämään, oli perustamassa suomalais-virolaista klubia, esitelmöi eri kuulijaryhmille: opettajille, tieteellisissä seuroissa, taideyhdistyksissä. Hänen oli helppo esiintyä, häntä käytettiin usein puhujana ja hän oli sellaisena useasti loistava ja tempasi kuulijat mukaansa. Virossa hän tunsu saavansa ehkä herkemmän vastakaiun kuulijoissa kuin kotimaassa.³

Tallgrenin oleskelu Tartossa jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Kotimaassa oli hallituksen taholta v:n 1920 tulo- ja menoarvion

¹ Kirje kotiin 23. 10. 1921.

² Lauri Kettunen kertoo muistelmissaan (Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä, s. 80) tilaisuudesta, jota vietettiin Tartossa sen johdosta, että liittoutuneet olivat tunnustaneet Viron *de jure*, seuraavaan tapaan:

»Tõnisson puhui, mahtipontiseen, säkenöivään tapansa, tunnin veran, suitsuttaen ylistystään liittolaisille, mutta sanallakaan mainitsematta Suomea, joka oli ensimmäisenä antanut *de jure* tunnustuksen. Teki vähän raskaan vaikutuksen. Ennen juhlallisuuden loppua kohosi puhumaan, noin vain valmistumatta, spontaanisesti, apollomainen Tallgren, joka ihmeen hyvin oli ehtinyt jo oppia myös maan kielen. Hän manasi esille yhteiset esivanhempamme, Lembit'in haamun ja muut muinaisen Eestin sotasankarit arkeologisine varusteineen, kilpineen, joihin he tällä hetkellä riemuiten nousevat haudoistaan kalistelemaan ruostuneita miekkojaan. Lopuksi hän ilmaisi suomalaisten ilontunteet suuren tapahtuman johdosta.

Silloinpa nousi salissa suosion mytäkkä ja ennenkuin se ehti taouta hyppäsi pystyyn myös Tõnisson. Hän muisti nyt, että Suomen parhaat pojat olivat vuodattaneet vertaan myös Eestin vapauden puolesta ja että Suomihan se oli, joka tuon tunnustuksen ensimmäiseksi oli antanut, sitä kaikkea ei koskaan unohdeta. Nämä sanat synnyttivät uuden suosion jytinän.»

yhteydessä tehty ehdotus, että Helsingin yliopistoon perustettaisiin Suomen ja pohjoismaiden arkeologian professorinvirka, ja seuraavana vuonna esitys hyväksyttiin. Heinäkuun 1. p:nä 1921 annetulla asetuksella professorinvirka julistettiin haettavaksi, ja Tallgren haki sitä. Toisena hakijana oli J. Ailio. Asiantuntijoina antoivat lausuntonsa A. W. Brøgger (Oslo), Hubert Schmidt (Berlin) ja Kustavi Grotenfelt.¹ Keväällä 1923 historiallis-kielitieteellinen osasto asiantuntijoiden lausuntojen perusteella² asetti Tallgrenin ensimmäiselle ehdokassijalle. Ailion ehdollepanosta tekemä valitus ei muuttanut asiaa. 29. 12. 1923 Tallgren sitten nimitettiin uuden oppituolin ensimmäiseksi haltijaksi.

Hän oli kauan epäröinyt, hakeako virkaa vai eikö. Kuten sanottu, hän viihtyi erinomaisesti Virossa ja pelkäsi, ettei asia olisi samoin Helsingissä, jossa hän valittaa »moraalisen tyytyväisyyden ja itsekkeskeisyyden» vallitsevan.³ Toisaalta hän kernaasti halusi päästä lähemmäksi Maarian kotia, kaipasi ajoittain tovereita Helsingissä ja arveli, että opettajana olo suuremmassa yliopistossa ja kaupungissa, jossa olisi suuremmat museokokoelmat, olisi mieluista. Tärkeänä syynä hänen päätökseensä hakea Helsinkiin oli myöskin se, että hän oletti tulevansa valituksi osakuntansa inspehtoriksi Setälän jälkeen ja että hän niin joutuisi kosketuksiin ylioppilasnuorison kanssa ja saisi Varsinais-Suomesta rikkaan työkentän.

---

¹ Neljänneksi asiantuntijaksi pyydetty T. J. Arne (Tukholma) ei jättänyt lausuntoa.

² Brøgger ja Grotenfelt asettivat Tallgrenin ensi sijalle, Hubert Schmidt ei katsonut voivansa määrätä järjestystä. Brøggerin perusteellinen lausunto päättyy seuraavasti:

Efter den gjennemgåelse av ansøkerens arbeider som jeg har foretat, er det mig imidlertid umulig å komme til et andet resultat end at jeg må indstille hr. Tallgren som no 1. Den konsentration og energi, hvormed han har angrepet videnskapelige problemer, de koncise opgaver, han har stillet sig, og hvis løsning han uomtvistelig har bidrat til på en dygtig måte, den dyptgående behandling han har latt sine problemer bli tildel, og endelig hans betydelige arbeidsevne stiller han for mig i første række i denne konkurranse.

³ Kirjeistä kotiin 11. 2., 14. 4. 1922.

Yliopisto-opetus Helsingissä ei näytä vieneen laisinkaan yhtä suurta osaa Tallgrenin ajasta kuin Tartossa. Alkuvuosina ei ollut oppilaita, jotka olisivat suunnitelleet tieteellistä uraa, ja aikaa riitti yllin kyllin omiin töihin. Työala ei ollut yhtä laaja kuin Virossa, muinaismuistojen suojelu ja Kansallismuseo olivat toisten henkilöiden johdossa, ja aktiivisuus purkautui ennen kaikkea tieteelliseen työhön ja siinä Eurasia Septentrionalis Antiquan luomiseen ja toimittamiseen. Ajatus aikakauskirjan perustamisesta oli kytenyt jo 1910-luvun puolivälistä saakka, ja helmikuussa 1924 Muinaismuistoyhdistys oli pyytänyt sitä varten määrärahaa.¹ Eurasian toteuttaminen ja sen ensimmäisenä ilmestynyt numero (II, 1926) merkitsi Tallgrenin suuren tutkimussuunnitelman kolmatta vaihetta: Mustanmeren arojen pronssikauden selvittelyä.

Jo Viron-aikanaan, kesällä 1922, Tallgren oli suunnitelmalla silmällä pitäen tehnyt tutkimusmatkan itäiseen Keski-Eurooppaan. Tarkoituksena oli ulottaa matka Konstantinopoliin saakka, mutta vallitsevien olojen vuoksi se ulottui vain Sofiaan. Reitti vei Berliiniin, Prahan, Wienin, Budapestin ja Bukarestin kautta Bulgariaan. Museoissa, joihin hän perehtyi, oli hänen mukaansa suunnattoman suuret kokoelmat, mutta ne olivat epäjärjestyksessä, joten työmahdollisuudet eivät suinkaan olleet hyvät. Matkakirjeet kotiin ja Helsingin Sanomille kertovat matkan yleisvaikutelmista: Berliini levottomuuksineen herätti pahoja aavistuksia, Prahan kauneus viehätti, Bulgaria lumosi romanttisuu-dellaan ja orientaalisuudellaan.

Vuosina 1924 ja 1925 seurasivat sitten taas Venäjän-matkat. 1924 oli tarkoituksena suorittaa museotutkimuksia Pietarin ja Moskovan museoissa, 1925 matka vei pääkohteet mainitaksemme

---

¹ Tallgren mainitsee kirjeessä kotiin 23. 2. 24, että Ailio oli johtokunnan kokouksessa vastustanut aloitetta, mutta että Hj. Appelgren-Kivalo oli pitänyt lämpimän ja suurisuuntaisen puheen puoltaen sitä, ja että äänestyksessä Ailio yksin jäi vastustamaan hanketta. . . . »Eikö totta, on kuitenkin ihanaa elää.»

Kiovaan, Harkoviin, Saratoviin, Kasaniin ja Kostromaan. Nimenomaan v:n 1925 matka muodostui tärkeämmäksi kuin hän oli osannut odottaakaan ja muutenkin virkistäväksi; itse hän sanoi nuortuneensa 15 vuotta. V:n 1924 matkalla hän oli paljon tekemisissä A. Spitsynin ja V. A. Gorodtsovin kanssa, mutta koetti saada kosketuksia yleensäkin venäläisiin tiedemiehiin nimenomaan Eurasiaa ajatellen. Ainakin osa Eurasia I:n sisältöä on saatu näiden kosketusten kautta.¹ Itse hän sanoi aineiston Venäjällä kasvaneen niin suunnattomasti, ettei uskonut enää milloinkaan voivansa sitä hallita, mutta mainitsi myös, että hänen tutkimusalallaan Venäjällä alkaa olla nuorempia voimia, jotka ehkä itse voivat jatkaa työtä.

V:ksi 1925 saatiin Eurasialle valtionapua ja ensimmäisenä niteenä (II) v. 1926 ilmestyi Tallgrenin tärkeä ja painava teos *La pontide préscythique après l'introduction des métaux*.

Teos perustui runsaaseen lähdeaineistoon, jonka Tallgren pääasiallisesti oli kerännyt omilla matkoillaan. Mustanmeren pohjoispuolisten arojen vanhin metallikausi jaetaan siinä kahteen kronologiseen jaksoon: 1) ns. vaskikauteen, jonka keskuksena oli Kuban, ja 2) varsinaiseen pronssikauteen, jonka alue käsitti Ukrainan. Metallikauden alussa (n. 2000—1800) siirtyi Kubanin alueelle pohjoisesta päin väestöä, jonka kulttuuri joutui voimakkaan itämaisen vaikutuksen alaiseksi ja josta varsinaisille aroillekin tuli kulttuurivaikutteita. Arojen kulttuuri jäi kuitenkin heikommaksi. Muinaisjäännökset ovat ensi sijassa hautalöytöjä. Varsinainen pronssikausi (1200—700) Ukrainassa sai luonteensa rikkaista aarre- ja varastolöydöistä ja merkitsi kansansiirtoa, kimmeriläisten saapumista Transsylvaniasta ja Traakiasta käsin. Ukrainan itäpuolella ja Volgalla vaskikautinen kulttuuri näyttää jatkuneen aina v:n 700 vaiheille, ja Tallgren piti sen kannattajia identtisinä myöhempien skyyttalaisten kanssa, jotka n. v. 700 eKr.

---

¹ Kirjeessä A. Äyräpäälle v. 1924 Leningradista hän sanoo, että sikäläisiltä arkeologeilta oli saatavissa useita artikkeleja Eurasiaa varten. 1925 hän lähettää kuriiripostissa Suomeen erään A. V. Schmidtin artikkelin.

hyökkäsivät länteen päin tuhoten kimmeriläisten valtakunnan ja karkottaen heidät tieltään.

Eurasiaa ilmestyi vuosina 1926—1938 12 nidettä. Toimitustyö — korvauksetta suoritettu — ja suurelta osalta sisältökin oli Tallgrenin käsialaa. Puolikolmattakymmentä tutkimusta, pari tärkeää venäläistä arkeologiaa koskevaa resonoivaa bibliografiaa, lukuisat katsaukset ja arvostelut ovat peräisin hänen kynästään. Toisena toimittajana oli aluksi U. T. Sirelius ja hänen kuoltuaan Ilmari Manninen; viimeisissä niteissä on toimittajana mainittu vain Tallgren. Ei liene liioittelua, kun sanoo, että hän itse asiassa hoiti yksin Eurasian ja että aikakauskirja oli hänen. Sen tarkoituksena oli olla Itä-Euroopan ja pohjoisen Aasian arkeologista ja kansatieteellistä tutkimusta käsittelevä julkaisu, mutta arkeologia dominoi siinä alusta alkaen. Eurasia koitui Suomen tieteelle suureksi kunniaksi ja vei Tallgrenin läheiseen kosketukseen alan johtaviin eurooppalaisiin tiedemiehiin.

Eurasian vuodet merkitsivät Tallgrenille kuumeista tutkimusaikaa, hänen tieteellisen työnsä huippukautta. Sitä silmällä pitäen hän sen alkuvuosina suoritti useita tutkimusmatkoja itäiseen Keski-Eurooppaan ja Venäjälle. 1927 hän yhdessä konsuli Rütlin kanssa ja tämän vieraana osallistui laajaan matkaan, joka ulottui Konstantinopoliin ja Ateenaan saakka; paluumatka tapahtui sieltä meritse Napoliin ja edelleen Rooman ja Sveitsin kautta kotiin. Matka oli turistimainen luonteeltaan, mutta antoi tilaisuuden tutustua myös arkeologisiin kokoelmiin ja museoihin. Syvimmän vaikutuksen tekivät Konstantinopoli ja Rooma, jälkimmäinen yllätyksenä: »Rooma ei milloinkaan ole viehättänyt minua, ja nyt minun täytyy tunnustaa, että kaikki täällä on imponeeraavaa ja valtavaa. — — Maailmanhistoria on täällä suurin, suurempi kuin unelmieni Ateenassa.»¹ — 1928 seurasi yli kaksi kuukautta kestänyt matka Itä- ja Etelä-Venäjälle, Kaukasiaan saakka. Tarkoituksena oli kai ensi sijassa kerätä aineistoa

---

¹ Kirjeessä kotiin 17. 8. 1927.

juuri Kaukasiaa koskevaa tutkimusta varten, mutta muutenkin matka muodostui hedelmälliseksi. Kaukasiasta hän sanoo, että jos haluaisi sen tieteellisesti valloittaa, olisi siellä viivytävä pitkä aika, kuukausia, ehkä vuosia, mutta lisää tyytyväisenä: jotakin voidaan joka tapauksessa suorittaa. — 1929 matka vei Wieniin, Brünniin, Sarajevoon, Zagrebiin ja Budapestiin. »Täällä (Budapestissa) ja Sarajevossa olen oppinut enin.»

Yllä mainitut matkat — niihin liittyi vielä v. 1935 Venäjälle tehty — olivat nimenomaan tutkimusmatkoja, ja niiden tulokset olivat erittäin tärkeitä hänen työlleen. Hänen päämääränään oli saada julkisuuteen kaikki Itä-Euroopasta keräämänsä aineisto ja siihen perustuvat tutkimustulokset niin pian kuin mahdollista. Tuntuu siltä, kuin hän aina olisi pelännyt aikansa loppuvan ja että hän sen vuoksi kiirehti julkaisujensa valmistumista, monesti ehkä liiankin suuressa määrin; kypsyminen olisi varmasti usein ollut niille eduksi.¹

Tärkeimpiä hänen tämän ajan julkaisuistaan ovat Euraasiassa ilmestyneet Kaukasian esihistoriaa koskevat julkaisut: ne merkitsevät viimeistä hänen saavuttamaansa päämäärää pronssikauden tutkimuksessa. Niitä ovat Kubanin kulttuuriin kohdistuvat *Etudes sur le Caucase du nord*², *Zu der nordkaukasischen frühen Bronzezeit*³, megaliiittihautoja käsittelevä *Sur les monuments mégalithiques du Caucase occidental*⁴ ja Kazbekin aarrelöytöä käsittelevä *The Kazbek Treasure*⁵. 1930 ilmestyi Ipekissä lisäksi *Kaukasische anthropomorphe Figuren und der vorderasiatische Kulturkreis*.⁶ Hän olisi varmaankin jatkanut Kaukasian-tutkimus-

¹ C. A. Nordman (main. teos, s. 3) mainitsee, että hän Tallgrenin Ananjinoa koskevan teoksen ilmestyttyä oli sanonut tälle, että hänestä olisi ollut onnellista, jos työ olisi saanut kypsyä jonkun aikaa ja että siitä, jos Tallgren vielä sitten olisi viimeistellyt sen, olisi tullut mestariteos. Tallgren oli myöntänyt sen oikeaksi, mutta sanonut, että hänen oli kiire, hänellä oli paljon sanottavaa ja hänen aikansa oli lyhyt.

² ESA IV, 1929.

³ ESA VI, 1931.

⁴ ESA IX, 1934.

⁵ ESA V, 1930.

⁶ Ipek 1930, s. 48 ja seur.

taan — hän luonnehti Kaukasiaa arkeologisesti ehkä mielenkiintoisimmaksi Eurasian alueeksi («Kaukasia on paras») —, elleivät olosuhteet — hänen v. 1928 Venäjän viranomaisille osoitettu avoin kirjeensä, joka koski tiedemiesten vainoa Venäjällä — olisi tehneet hänelle mahdolliseksi moneen vuoteen matkustaa Venäjälle. Näinkin hänen tutkimuksensa merkitsevät tärkeää panosta alueen pronssikauden samoin kuin koko Etelä-Venäjän pronssikauden kronologian selvittelyssä. Tämä viimeksi mainittu kysymys oli teemana Tallgrenin Wienin antropologisen seuran kutsu-
mana v. 1930 Wienissä pitämässä esitelmässä (*Zur Chronologie der osteuropäischen Bronzezeit*).¹ Hän esittää siinä perustellun käsityksensä Itä-Euroopan pronssikautisten kulttuurien ja niiden eri jaksojen absoluuttisesta kronologiasta synkronisoiden ne yhtäältä keskenään sekä toisaalta Skandinavian, Böömin, Etelä-Saksan, Italian, Kreetan ja Kreikan kulttuureihin. Työ on suuren, haluaisi sanoa universaalisen tutkijan saavutus, ja sen arvo on pysyvä, mitä mieltä sen paikkansapitävyydestä ollaan tai tullaankin olemaan. Keskeiseksi ja kiistanalaiseksi kysymykseksi jää ensi sijassa Kubanin kulttuurin (Maikopin ym.) ja siitä riippuva vanhimpien arohautojen aika. Tallgren sijoittaa sen paljon myöhemmäksi (Maikopin. v. 1800—, Tsarevskajan ja Kubanin pikkuhaudat nuoremiksi) kuin useat muut tutkijat. Viimeisessä Mustanmeren alueen pronssikautta koskevassa kirjoituksessaan, *Studies of the Pontic Bronze Age*² (1937) hän vielä palaa asiaan referoiden poikkeavia käsityksiä, mutta pitäen kiinni omastaan. Kysymys on kuitenkin — sen hän toteaa — jätettävä ratkaisematta: »About the absolute chronology of the oldest groups of steppe graves we must still humbly admit: *ignoramus*. There is no reason to add, however: *ignorabimus*. We must wait patiently for new finds.»³ Samassa kirjoituksessa hän jättää tutkimustehtävän käsistään muille: »The

---

¹ Pain. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien LXI, 1931, s. 81 ja seur.

² ESA, XI, 1937.

³ Main. kirj. s. 106.

discovery of connections between the northern shore of the Black Sea and the oriental high cultures is the great task of East-European archaeology. With these» Studies» I lay down my pen: the Pontic Bronze Age must be elucidated by others.»¹

Jo tärkeimpienkin Tallgrenin arkeologisten julkaisujen mainitseminen Eurasian ajalta muodostuisi suorastaan luettelemiseksi, ja niiden osalta onkin tyydyttävä pääasiassa vain viittaamaan hänen bibliografiaansa. Otan kuitenkin puheeksi muutamia niistä, silloin suorittamatta arvovertailua kirjoitusten kesken.

*The Arctic Bronze Age in Europe*² esittelee ja analysoi varsinainen metallikulttuurien pohjoispuolelle jäävän alueen (Pohjois-Skandinavia, Pohjois- ja Itä-Suomi, Pohjois-Venäjä) aineiston ja selvittelee alueen merkitystä, kulttuurisuhteita, vieläpä kansallisuuskysymystäkin. Suomen ns. itäinen pronssikausi joutuu tässä viimeistä kertaa hänen pohdintansa kohteeksi, ja hän luonnehtii sen lappalaisten kulttuuriksi.³ Pronssikausi oli luonnollista kylläkin se ajanjakso, jonka tutkimukseen Tallgren kotimaan esihistorian alalla on antanut merkittävimmän panoksensa lukuisissa uusia löytöjä koskevissa kirjoituksissa, mutta myös laajemmissa yleiskatsauksissa. Hänen käsityksensä mukaan kivikausi erittäinkin sisämaassa jatkui pitkälti pronssin jo tultua tunnetuksi rannikkoseudulla. Suomen ns. läntisen pronssikauden hän luonnehti Skandinaviasta tänne siirtyneiden immigranttien tuomaksi ja kannattamaksi.⁴

Suomeen liittyvistä julkaisuista mainitsen ensi sijassa teokset *Suomen muinaisuus* ja *Varsinais-Suomen esihistoria*, molemmat ilmestyneet v. 1931. Suomen arkeologisen tutkimuksen historiaa käsittelee kirjoitus *Geschichte der antiquarischen Forschung in*

---

¹ Main. kirj. s. 121.

² ESA XI, 1937.

³ Ensimmäinen ns. itäistä pronssikautta koskeva tutkimus on jo v:ltä 1914: Den östeuropeiska bronsålderskulturen i Finland. FM 1914.

⁴ Viimeisen kerran esitelmässä *Suomen skandinaavisesta pronssikaudesta*, 1937.

*Finnland*¹, jolle tekijän persoonallinen ote antaa leimansa ja joka yhdessä jo mainitun Muinaismuistoyhdistyksen 50-vuotiskertomuksen, *Museomiehen työpöydältä*-kirjan ja arkeologisen bibliografian kanssa (*Suomen arkeologinen bibliografia*)² antaa yleiskatsauksen Suomen arkeologisen tutkimuksen historiaan. Niissä kuvastuvat myös hänen henkilöhistorialliset harrastuksensa, jotka veivät hänet keräämään tietoja esim. suomalaisista amatööriarkeologeista Venäjällä (*Suomalaisia muinaistutkimuksen harrastelijoita Venäjällä*)³ ja John Abercrombysta.⁴ J. R. Aspelinin elämäkerta oli hänen ohjelmassaan, ja esitöinä siihen ilmestyi useita pieniä tutkielmia (1912, 1916, 1927, 1937, 1942, 1944).

Kotimaata koskevista kirjoituksista mainittakoon varsinaisen arkeologian ulkopuolelle jäävä tutkielma *Hiisi ja Moisis*,⁵ joka arkeologisen aineiston ja paikannimien avulla pyrki selvittämään eräitä puolia muinaissuomalaisten asutus- ja yhteiskuntahistoriassa ja joka on tyypillinen Tallgrenin uusia teitä etsivälle tutkijamielelle. Muinaissuomalaista yhteiskuntaa käsiteli myös esitelmä *Finland i slutet av hednatiden*, jonka hän v. 1931 piti Tukholmassa Ruotsin muinaismuistoyhdistyksen kutsumana.⁶ Vielä mainittakoon hänen yhdessä veljensä O. J. Tallgren-Tuulion kanssa julkaisemansa tutkimus arabialaisen Idrisin (1099—1162) maantieteen Suomen ja Itämeren aluetta koskevasta osasta.⁷

Itä-Venäjän rautakautta ja nimenomaan siihen liittyvää suomensukuisten kansojen esihistoriaa käsittelee koko sarja julkaisuja, Collection Zaoussailovin toista nidettä lukuun ottamatta pienenköjä artikkeleita. Tärkeimpinä mainittakoon vain *L'Orient et*

---

¹ ESA X, 1936.

² Edellinen painettu 1924, jälkimmäinen 1917.

³ Terra 1942, s. 187 ja seur.

⁴ John Abercromby. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 52: 2, 1943.

⁵ Virittäjä 1933, s. 319 ja seur.

⁶ Fornvännen 1932, s. 95 ja seur.

⁷ Studia Orientalia III, 1930, s. 122 ja seur.

*l'Occident dans l'âge du fer finno-ougrien*¹ ja *Les provinces culturelles finnoises*.² Eränkäynti ja turkiskauppa olivat hänestä ratkaiseva tekijä suomalais-ugrialaisten kansojen kehityksessä. *Die »altpermische» Pelzwarenperiode an der Pečora*,³ *Biarmia*,⁴ »*Pohjanlahdelta Uralille*»⁵ selvittelevät juuri niiden merkitystä ko. alueella. Viimeinen suomensukuisten kansojen vaiheita kosketteleva artikkeli *The Prehistory of Ingria*⁶ sisältyy Eurasian viimeiseen niteeseen.

Kun vielä mainitsen siperialaista Oglaktyin kalmistoa koskevan kirjoituksen⁷ ja viimeisen Venäjän-matkan jälkeen ilmestyneen *Archaeological Studies in Soviet Russia*,⁸ teen sen siksi, että ne mielestäni erinomaisesti kuvastavat Tallgrenin harrastuksia ja kirjoitustapaa kyseisenä aikana. Edellisen yhteydessä tulevat puheeksi suunnattoman laajat kulttuurikosketukset, yhtäältä Kiinaan ja toisaalta Mykeneen, ja sellaisten selvittely viehätti häntä aina. Mutta siihen liittyy myös jotakin syvästi persoonallista. Vainajien hautaustavan ja kuolinnaamioiden tarkoituksen selvitysyrityksessä hän joutuu pohtimaan kysymystä, joka noihin aikoihin (1937) askarrutti häntä, nimittäin kuoleman ongelmaa. Lainaan tähän muutamia rivejä:

»*Mors ultima linea rerum est*: death is the end of earthly life. But »*morte carent animae*», the spirit does not die. Death and life embrace all. Some of the ancient peoples of the steppes left their dead unburied on the ground: they understood, to quote Thomas Brown, the famous English essayist of the 17th century, the »all as living, as their form of oath »through the wind and the sword», i.e. through life and death, proves. Did the ancient dweller on the steppes aspire to immortality? Was he acquainted with this conception? Or did he imagine death as a long time, an indefinite time that

¹ SMYA XXXV: 3, 1924.

² ESA III, 1928.

³ SMYA 40, 1934, s. 152 ja seur.

⁴ ESA VI, 1931.

⁵ Kalevalaseuran Vuosikirja 15, 1935, s. 229 ja seur.

⁶ ESA XII, 1938.

⁷ The South Siberian Cemetery of Oglakty from the Han period, ESA XI, 1937.

⁸ ESA X, 1936.

would, nevertheless, sometime come to an end? Did he imagine a resurrection of the body or did he believe that life went on beyond death in the same form and in similar circumstances as here? Was the face-mask prophylactic? Or did he only think: *moi, moi, dis-je, et c'est assez?*

Toinen kirjoitus kertoo vaikutelmista Venäjän matkalta v. 1935: siihen sisältyy tietoja kokoelmista ja museoista, arvostelua näyttelyperiaatteista, selostuksia uusista arkeologisista kaivauksista ja teoksista, tietoja venäläisten arkeologien vaiheista ja persoonallisia vaikutelmia.

Ilmeisesti uusi venäläinen arkeologinen tutkimus, joka Neuvostoliitossa kohdistui nimenomaan esihistoriallisen yhteiskunnan rakenteen selvittelyyn ja kehitykseen, mutta myös saksalainen nationalistinen suunta herätti Tallgrenin mielenkiinnon arkeologian metodia koskevaan kysymykseen, ja 1936 ilmestyi hänen kirjoituksensa *Sur la méthode de l'archéologie préhistorique*,¹ jossa hän ilmaisee käsityksensä arkeologisessa tutkimuksessa käytettävästä metodista ja tutkimuksen tarkoituksesta. Hän hylkää siinä ns. luonnontieteellisen metodin ja korostaa arkeologian humanistista luonnetta. Tutkimuksen olisi lähtökohdakseen otettava »sen elämän muoto ja rakenne, jonka todisteita muinaisjäännökset ovat», ja tällöin kelpaisivat morfologia, kronologia, maantiede ja stratigrafia edelleenkin sen työaseiksi. Yhteiskunnan taloudellisen ja sosiaalisen rakenteen selvittäminen ja ymmärtäminen on asetettava tutkimuksen päämääräksi, ja arkeologian on ennen kaikkea oltava talous- ja sosiaalishistoriaa ja uskonnollisten käsitteiden historiaa. Hän jatkaa, että arkeologinen tutkimus on kulttuurikosketuksissa ja -siirroissa liian helposti nähnyt kansain liikeitä ja siirtymisiä ja että nimenomaan saksalaiset ovat samastaneet käsitteet kulttuuri- ja kansallinen alue.²

¹ ESA X, 1936. — Kirjoitus ilmestyi jo 1934 suomeksi; »Oman itsensä kanssa painiskeleva muinaistiede» ja myöhemmin puolan ja espanjan kielellä.

² Kirjeät lausunnot saksalaisesta tutkimuksesta Eurasia X (s. 18, 21, 23, 24) aiheuttivat myöhemmin (Eurasia XI, s. 204 ja seur.) modifioinnin, mutta ei perääntymistä: »Science should be free from dogma, from metaphysics, from »national» sympathies or antipathies.»

Vielä kerran myöhemmin Tallgren palasi kysymykseen kansan muodostumisesta pienessä kirjoituksessaan »*Ethnogenesis*» eli *ajatuksia kansakuntain synnystä*.¹ Siinä hän koettaa selvittää kansan, etnoksen, syntymäprosessia. Hän torjuu käsityksen, että useimpien kansojen kulttuurin eri ilmiöt voitaisiin palauttaa oletettuun alkuaikaan ja oletettuun kantakotiin ja että kehitys olisi tapahtunut sisäisesti. Kulttuurikansa on päinvastoin, hän tähdentää, synnyltään useimmiten heterogeeninen, kehittynyt eri aineksista. Vain syrjäisissä maissa kansan ja kansallisuuden synty saattaa olla vähemmän mutkikas. Kunkin kansan koostumus on tutkittava erikseen.

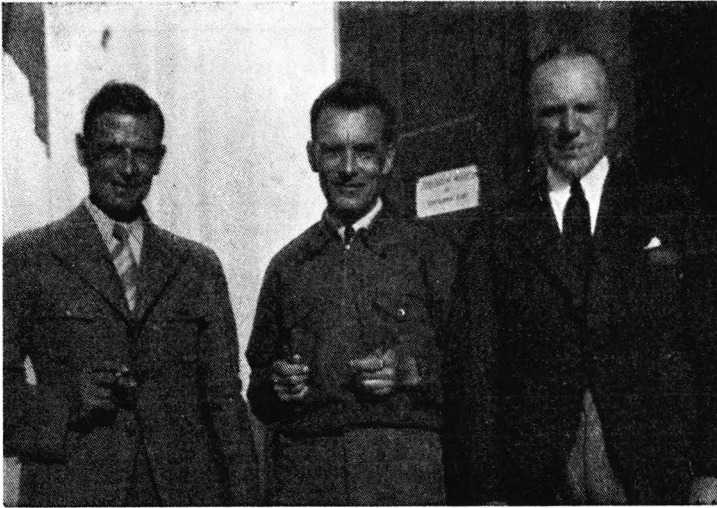
Tallgren ei ollut teoreetikko eivätkä hänen omat tutkimuksensa varmastikaan ole syntyneet tietoisesti metodia ajatellen, mutta hänen tutkimusotteensa oli aina kulttuurihistorioitsijan. Hän ei ollut detaljitutkija eikä etevä analyytikko, hänen vahvin puolensa oli laajojen alojen ja kysymysten suvereeni hallinta, ja nähdäkseni oli intuitiivisuus tärkeä tekijä hänen luomistyössään. Hänen nuoruusvuosiensa juokseva, keveä, hätäininkin kirjoitustapa jäi pysyväksi, mutta sai myöhemmin painavuutta ja harkitumman leiman. Toisaalta en voi välttyä vaikutelmalta, että hänen kirjoituksensa nimenomaan 1930-luvun keskivaiheilta lähtien tyyliältään alkoivat lähentyä esseitä — ajattelen silloin kirjoitelmia sellaisia kuin jo mainitut Oglakty ja Ingria, ja että siinä on vaikutusta englantilaisesta tyylistä, jota hän, niin kuin Englantia ja englantilaista kulttuuria yleensä, syvästi ihaili.²

Syvempi antautuminen esine- ja detaljitutkimukseen olisi luultavasti tehnyt Tallgrenille mahdolliseksi saavuttaa ja hallita niitä suunnattomia aineistoja ja alueita, jotka kuuluivat hänen tutkimuspiiriinsä ja jotka vuosien kuluessa yhä laajenivat. Hänellekin, Itä-Euroopan pronssikauden ja miksei sen koko metal-

---

¹ Historian Aitta IX, 1939.

² Kirjeessä kotiin 28. 5. 1932 hän kirjoittaa: Minä luulen että mitä ehkä tulen vastedes julkaisemaan, kirjoitan englanniksi ja annan korjata.

Retkeilyllä Virossa 1936. Vasemmalta C. Engel, A. M. Tallgren, Birger Nerman.

likaudenkin epäilemättä parhaalle tuntijalle, aineisto tuntui käyvän ylivoimaiseksi, vaikka hän oli saanut niin sanoakseni kasvaa sen kanssa. Se käy ilmi jo hänen yllä mainitusta kirjeestään (s. 21), jossa hän puhuu Monteliuksesta. V. 1924 hän kirjoitti Venäjältä, että materiaali on valtava (ruots. överbäldigande) ja ettei hän luule enää milloinkaan voivansa hallita sitä. Neuvosto-Venäjän aikana suoritettut jättiläismäiset kaivaukset lisäsivät sitä vuosi vuodelta, eikä se edes ollut hänen yhtäjaksoisesti nähtävissäenkään.¹ Juuri tunne siitä, ettei hänellä enää ollut varmaa otetta ja kosketusta venäläiseen aineistoon ja tutkimukseen, oli perimmäisenä syynä siihen, että hän 1938 luopui jatkamasta Eurasiaa:

¹ Elokuussa 1928 hän vielä kirjoittaa Leningradista, että hän nyt matkansa jälkeen luulee pystyvänsä kirjoittamaan teoksen Itä-Euroopan esihistoriasta (kirje kotiin 28. 8. 1928). — V. 1943 hän sai apurahan Werner Söderström OY:ltä kirjoittaakseen esityksen Koillis-Venäjän esihistoriasta, josta hänen kuitenkin täytyi luopua syksyllä 1944 heikentyneen terveytensä vuoksi.

I am no longer able personally to keep in touch with archaeological research in the Soviet Union: I receive no more books, letters remain unanswered. I do not intend to do any more work in this sphere that is so dear to me, as I realise that my fresh labours are and must of necessity be more imperfect than before. I have the feeling that I may be becoming an *amateur*. — — —¹

Sekä julkaisuillaan että Eurasialla Tallgren saavutti oloisamme harvinaisen kansainvälisen tutkijamaineen, ja hänen osakseen tuli runsaasti tunnustuksen ja kunnian osoituksia. Useat kymmenet kotimaiset ja ulkomaiset seurat kutsuivat hänet jäsenekseen (luettelo s. 73) ja pyysivät häntä esitelmöimään; tiedusteltiinpa häntä kerran professoriksi Berliinin yliopistoon. Tärkeimpiä esitelmämatkoja ulkomaille oli hänen Cambridgen ja Lontoon yliopistojen kutsumana tekemänsä matka Englantiin ja Marburgin yliopiston kutsusta tehty matka Marburgiin, molemmat v. 1932. Hänen kirjeenvaihtonsa ulkomaisten tutkijain kanssa oli laaja ja vilkas, hänen esitelmätilaisuutensa kotimaassa lukemattomat.

Ennen kuin jätämme Tallgrenin tieteellisen julkaisutyön, on mainittava hänen tutkimuksensa genealogian alalta, joka jo nuoruudesta saakka oli hänen sivuharrastuksenaan. 1910, isän 60-vuotispäiväksi, ilmestyi hänen laatimansa *Genealogia Tallgren*, ja 1933 ilmestyi Montin-sukua, siis äidin sukua, koskeva *Montin-suvun esi- ja alkuhistoria*. Samaan piiriin voinee lukea kirjoituksen kotipitäjän 1500—1600-luvun papistosta, *Maarian pitäjän paimenmuisto 1500- ja 1600-luvuilla*.²

Tallgrenin sydämenasiana ja pääforumina oli Suomen Muinaismuistoyhdistys, jonka jäsenenä hän oli jo varhaisista ylioppilasvuosistaan saakka (1904) ja työjäsenenä vuodesta 1913. Hän

¹ ESA XII, 1938, s. 240.

² Hist. arkisto XLIV, 1938.

toimi yhdistyksen varasihteerinä v. 1906, arkiston- ja kirjastonhoitajana 1910—1911 ja 1917—1918, sihteerinä 1918—1920. 1920 hän julkaisi laajan kertomuksen yhdistyksen 50-vuotisesta toiminnasta, ja sen alkupuheessa hän hahmotteli käsityksensä yhdistyksen tehtävästä:

»— — Yhdistyksestä, jonka ohjelma ja työmuoto oli lähinnä harrastuksen levittäminen, on se kehittynyt etupäässä tieteelliseksi seuraksi. Tarkoitus on kumminkin yhä sama: muinaisuuden hämäristä nostaa esiin edellisten polvien vaiheet ja muistot, rakentaa oikea kuva siitä mitä tässä maassa ja heimomme muitten kansojen alueella on luotu, miten eletty, mitä vaiheita nähty. Ja tuloskin on sama, olipa työn peruste sosiaalinen tai tieteellinen: rakkaus isänmaahan, rakkaus esi-isäin työhön, rakkaus totuuteen. — — —»

Vuonna 1930, U. T. Sireliuksen kuoleman jälkeen, Tallgren valittiin yhdistyksen puheenjohtajaksi. Hän toimi esimiehenä vuoteen 1942 saakka, vuoden väliaikaa (1937—1938) lukuun ottamatta, innokkaana, alttiina, sytyttävänä. Yhdistyksen 60-vuotisjuhlan jälkeen syksyllä 1930 hän kirjoitti äidilleen, jolle yhdistys, kuten yllä mainittiin, tämän nuoruudesta saakka oli ollut tärkeä ja rakas, seuraavasti:

»— — — Föreningen är lifskraftig och går framåt. Grunden håller. Och äfven bland de unga finnas dem som med kärlek och tillgifvenhet omfatta den gamla föreningen och dess uppgifter. *Dagen* är kommen.»¹

Ja v. 1942 erotessaan heikentyneen terveytensä vuoksi puheenjohtajan toimesta hän jäähyväissanoissaan, jotka oli aikonut sanoa, mutta jotka liiketuksen vuoksi jäivät lausumatta, tunnustaa:

»— — — On ollut aika tai aikoja jolloin tämä seura on ollut mulle kaikki ja olen ollut iloinen että seura on voinut käyttää minua työntekijänä. Muutamat vuodet ennen Virossa oloani olin nähdäkseen seuralle tarpeen. Sain julkaistua katalogit Zaussailovin ja Tovostinin kokoelmista, esityksen Ananjinokulttuurista ja SMY:n 50-vuotishistorikin. Opin paljon sellaista josta sain hyötyä Viron uudelleensyntymiskautena 1920-luvun alussa, esim. kotiseutututkimuksessa. Paljon olisi tietysti pitänyt tehdä paremmin ja suuremman kokemuksen perustaa käyttäen. Mutta ihminen on sellainen kuin hän on eikä hyödytä analysoida missä suhteessa virheeni ovat olleet epäonnistumisten aiheuttajia. Ihminen voi harvoin uudeksi muuttua. — — —»

¹ Tallgrenin »sukukirja», 16. 10. 30.

Tallgrenin esitelmät hänen puheenjohtajakautenaan — niin kuin jo aikaisemminkin — olivat lukuisat, ja ne osoittavat, mitkä teemat kulloinkin askarruttivat hänen mieltään.¹ Useimmat koskettelevat Itä-Euroopan ja Idän muinaisuutta, ja niiden kautta nämä alueet jatkuvasti pysyivät yhdistyksen harrastuspiirissä. Itse asiassa Tallgren aina toivoi saavansa nuoria työntekijöitä jatkamaan muinaistutkimuksemme perinteitä Euraasian alueella eikä milloinkaan lakannut hahmottelemasta työohjelmaa sitä varten, ei edes silloinkaan kun työmahdollisuudet hänen omalta osaltaankin yhä vähenivät.

Muinaismuistoyhdistyksellä ei liene ollut utterampaa ja hartaampaa työntekijää kuin mitä Tallgren oli. Hänen puheenjohtajakautensa oli aloitteiden ja aktiivisuuden aikaa. »Persoonallisuudellaan», sanoo Aarne Äyräpää, »hän antoi lämpimän väri-tyksen kokouksille, jotka hänen aikanaan vetivät tavallista runsaammin yleisöä puoleensa.»² Yhdistyksen sääntöjen uusiminen v. 1939-40 oli myöskin hänen aloitteensa ja työsuorituksensa. Ja Eurasia on tässäkin yhteydessä erityisesti mainittava.

Kun Tallgren v. 1945 täytti 60 vuotta, Muinaismuistoyhdistys toimitti hänen kunniaakseen juhlakirjan, *Strena Archaeologica* in honorem A. M. Tallgren. Sota-ajasta huolimatta se sai kansain-

---

¹ Mainittakoon tässä hänen vuosijuhlaesitelmänsä, jotka hän puheenjohtajana, vakiintuneen tavan mukaan piti:

1931. Suomen asutus ja kulttuuri pakanuuden ajan päättyessä.

1932. Kaukasian muinaistieteellinen asema toisella vuosituhannella e.Kr.

1933. Muinais-suomalaisesta yhteiskunnasta »hiisi» ja »moisio»-sanojen perusteella.

1934. Permalainen turkiskulttuuri Petshoralla.

1935. Nuori J. R. Aspelin.

1937. Kiinan muinaisen ns. silkkien liepeiltä.

1939. Intian, Mesopotamian, Syyrian ja Egyptin muinaisuudesta viime vuosikymmenen suurten kaivausten valossa.

1940. Euroopan syntyhistoriaa ennen ja jälkeen Rooman valtakunnan olemassaolon.

1941. Uusista muinaislöydöistä Pohjois- ja Koillis-Venäjällä.

1942. Pohjoisen Euraasian esihistoriallisista kontion- ja hirvenkuvista.

² *Aarne Äyräpää*, SM 1945, s. 15.

Arkeologeja retkeilyllä Virossa kesällä 1936.

välisen leiman, ja useat hänen ulkomaisista tutkijaystävistään lähettivät siihen kirjoituksensa. Ellis H. Minns, Cambridgen professori ja Tallgrenin lähimpiä työtovereita ja ystäviä, lähetti sitä varten latinankielisen onnittelun, johon hän on sisällyttänyt tunnustuksen ja kiitoksen siitä työstä, jonka Tallgren tutkimusalal- laan oli suorittanut. Otan sen tähän yhdessä T. I. Itkosen suomen- noksen kanssa.

Aarne Michaeli Tallgrenio Sexagenario
Septuagenarius Gratulatur Ellis Minns.

Solis ad occasum gens Fennica versa, sed olim
Migrauerunt rudes ex Oriente tribus,
Euro qua subiecta truci septemque trioni
Eurasia extremos pressit Hyperboreos.

Quidquid ibi nunc sit Fenno nouisse necesse est
Praeterito factum tempore quidquid erat.
Aerea Cimmerius quae gesserit arma, sagittas
Quas Scythia, quos contos Sauromates tulerit,
Caucasus et qualem thesaurum, interque paludes
Quas dederit mersas ultima Permis opes,
Et quidquid peperit Nomadum Siberia mater,
Tallgreni, nos haec omnia iure doces.
Et Fennis monumenta exponis propria et Aestis
Fratribus, acceptus quis prius hospes eras.
Bis sex lustra tibi, robusta senecta, mihi que
Nullus non gratans Eurasianus adest.
Quod mihi tu dederas, prohibet me tempus iniquum
Reddere; versiculi pignus amoris erunt.

Cantabrigiae,
Kal. Apr. A. S. MCMXLIV.

60-vuotiaasta A. M. Tallgrenia
onnittelee 70-vuotias Ellis Minns

Länttä kohti on kääntynyt Suomen suku, mutta muinoin
muutti raakoja heimoja idästä,
sieltä minne tyllylle kaakolle ja pohjoiselle altis
Euraasia painaa äärimmäisiä pohjanperäläisiä.
On välttämätöntä tietää, mitä siellä Suomalainen nyt on,
ja mitä oli tehtynä menneenä aikana.
Mitä vaskiaseita Kimmeriläinen on kantanut, mitä nuolia
Skyytta, mitä keihäitä Sauromaatti on tuonut,
ja millaisen aarteen Kaukasus, ja mitä soitten väliin
uponneita rikkauksia on äärimmäinen Perma luovuttanut,
ja mitä hyvänsä Siperia, paimentolaisten äiti, on synnyttänyt,
näitä kaikkia, Sinä Tallgren, meille hyvällä syyllä opetat.
Sinä asetat Suomalaisille omia muistomerkkejä sekä Viron
veljille, jotka tuonnoin ottivat Sinut kestiystävänä vastaan.
Minun kanssani jokainen Euraasialainen toivottaa
Sinulle vahvaa vanhuutta, 12:nä viisivuotiskautenasi.
Mitä Sinä olet minulle antanut, sitä tukala aika
estää minua Sinulle korvaamasta, mutta (nämä)
säkeet tulevat olemaan rakkauden takeena.

Cambridgessä 1. IV. 1944.

Juhlakirja tuli yhdistyksen viimeisenä tervehdyksenä Tallgrenille sairaalaan. Hän jaksoi siitä vielä iloita, mutta tuskin lukea sitä. Vain pari kuukautta myöhemmin saapui kuolema.

A. M. Tallgren n. v. 1940.

Matkoillaan Venäjällä 1924 ja 1925 Tallgren oli omin silmin ja läheltä joutunut näkemään siellä vallitsevaa terroria ja mielivaltaa, ja kirjeissään kotiin hän kauhistuneena kertoo eräistä teloituksista. Hän joutui myös näkemään ja kuulemaan tiedemiehiin kohdistuneita karkotus- ym. toimenpiteitä, ja kun syksyllä 1928 eräitä heistä — ensi sijassa akateemikko S. A. Žebeleviä — oli erään kirjoituksen johdosta kohdannut vaino ja virasta erottaminen, hän julkaisi joulukuun 15. p:nä Neuvosto-Venäjän tieteelliselle keskushallitukselle osoitetun avoimen kirjeen pyy-

täen tietoa asian todenperäisyydestä ja pyytäen keskushallituksen toimenpiteitä sen hyväksi, ettei tiedemiesten asemaa tehtäisi mahdottomaksi ja tiedettä tuhottaisi. Hän huomauttaa olevansa asianosainen: hän on sen akatemian jäsen, jonka varaesimiehen asemasta Žebelev oli erotettu. — Suomalaiset sanomalehdet julkaisivat kirjoituksen,¹ Venäjällä se ei tullut lehtiin, mutta kirjjeessä kotiin Tallgren sanoo sitä levitetyn Leningradissa.² Aiheuttiko kirjelmä mitään toimenpiteitä, ei ole varmaa. Tallgren mainitsee, että vainot joka tapauksessa loppuivat, ehkä kirjeen ansiosta, ehkä muuten.

Mikä kirjelmän käytännöllinen merkitys oli tai oliko sitä ollenkaan, on tämän kirjoituksen kannalta vähemmän tärkeää; tärkeä sille se on ensisijassa Tallgrenin persoonallisuuden valaisijana. Teon eettillinen arvo oli sitäkin suurempi, kun hän varmasti tiesi, ettei sen vuoksi monen vuoden aikana — jos koskaan — voinut edes ajatella matkaa Venäjälle. Lisäksi hän 1932 kohdisti Eurasiassa ankaran kritiikin neuvostovenäläistä arkeologista tutkimusta kohtaan sen menettelytavasta käyttäen Marxin ja Leninin lausuntoja todisteluna tieteellisessä debatissa,³ arvostelun, joka sekini oli omiaan katkaisemaan suhteita Venäjälle. Itse asiassa kului kokonaista 7 vuotta ennen kuin hän kesällä v. 1935 jälleen sai tilaisuuden matkustaa sinne. Se jäi hänen viimeiseksi idänmatkakseen lyhyttä saman vuoden joulukuussa Leningradiin suuntautunutta matkaa lukuun ottamatta, jolloin hän oli suomalaisen arkeologisen ja etnografisen tutkijaryhmän mukana sen oppaana.

Samanlaisia julkisia esiintymisiä eri asioissa voisi luetella useampiakin.

---

¹ Helsingin Sanomat n:o 343, 1928.

² Kirje ilman päivämäärää, 1928.

³ Zur russischen archäologischen Literatur, 1932. »Aber wenn man in einer neutralen archäologischen Wissenschaft mit Marx und Lenin und ihren Ausführungen operiert, so ist dies keine Wissenschaft mehr, und es ist die Pflicht dieser Zeitschrift, die sich mit der östlichen Archäologie beschäftigt, dies offen auszusprechen. ESA VII, s. 203.

Huhtikuussa 1925 Tallgren valittiin Varsinaissuomalaisen Osakunnan vt. inspehtoriksi ja oli sinä kevätlukukautta 1927 lukuun ottamatta joulukuuhun 1928. Vakinainen inspehtori E. N. Setälä jätti hänen tehtäväkseen useat inspehtorille kuuluvat esiintymiset ja puheet samaten kuin osakunnan käytännöllisen johdon. Yhä uudestaan hän inspehtorina ollessaan teroitti nuorisolle niiden ominaisuuksien tärkeyttä, joita hän itse kunnioitti: itsekuria, ennakkoluulottomuutta, suvaitsevaisuutta, samaten kuin Suomen kansan jakamattomuutta kieli- ja poliittisista eroavuuksista huolimatta. Juuri viimeksi mainitusta asiasta, kielikysymyksestä, tuli kuitenkin syy hänen toimintansa keskeytymiseen osakunnassa. Kun syksyllä 1928 yliopiston suomenkieliset ylioppilaat valmistelivat adressia valtioneuvostolle pyytäen valtionyliopiston suomalaistamista ja Varsinaissuomalainen Osakunta kokouksessaan, jossa Tallgren inspehtorina johti puhetta, päätti liittyä adressiin, hän päätöksen jälkeen ilmoitti, ettei voinut hyväksyä tehtyä päätöstä omasta puolestaan, ja että hän niin ollen katsoi, että hänen oli erottava inspehtorin virasta. Tallgren itse mainitsee jo keskustelun kestäessä ilmaisseensa, ettei hän hyväksynyt aloitetta, mutta että hän ei halunnut harjoittaa painostusta eikä ennen päätöksen tekoa ilmoittanut eroavansa.

Tallgren seurasi tässäkin kysymyksessä nuoruutensa linjaa: kuten yllä on sanottu, hän oli jo varhaisista nuoruusvuosistaan saakka vaatinut vapaamielisyyttä kielikysymyksessä, eikä hän pitänyt oikeana, että ruotsin kieli karkotettaisiin maan korkeimmasta oppilaitoksesta. Hän ilmaisi kantansa seuraavina vuosina yliopistoa koskevan kielitaistelun aikana yhä uudestaan korostaen, että enemmistö ei voi eikä saa määrätä tällaisessa asiassa: vähemmistökysymyksen koko luonteeseen kuuluu, että vähemmistö itse tuntee, mikä sille on tarpeen. Ja ruotsalaisen vähemmistön luovat kyvyt ja yhteiskunnallinen kunto, niin hän sanoo, ovat maallemme arvoja, jotka avoimesti tunnustettakoon silloin, kun niiden olemassaolo todetaan.

Syksyllä 1929 syntyi maassa ns. lapuanliike, kommunisminvastainen oikeistoradikaalinen liike, joka kasvoi erittäin huomattavaksi ja valitettavasti alkoi toimia käyttäen keinoja, jotka eivät olleet laillisia. Toiminta huipistui 7. 7. 1930 ns. talonpoikaismarssiin, mutta laittomuudet jatkuivat ja veivät lopulta ns. Mäntsälän kapinaan. Tallgren reagoi kiihkeästi julkaisten sanomalehdissä useita kirjoituksia, joissa syytti liikettä mieskohtaisen vastuun puutteesta ja vaati inhimillistä suvaitsevaisuutta ja vapaamielistä sivistysrintamaa.

Monta vuotta myöhemmin, syksyllä 1939, Tallgren kirjoituksessaan presidentti K. J. Ståhlbergin juhlakirjaan sivuaa vielä Lapuan kysymystä:

Oli vaikeita vuosia itsenäisyyisaikanamme, kun pulavuodet 1930-luvun alussa nostivat harhaliikkeen ja joukkosuggestion. Myöskään sivistyneistömme ja virkamiehemme eivät aina rohjenneet noudattaa lakia eivätkä ainakaan rohjenneet vaatia sen kunnioittamista kaikilta muilta. Eksyttiin konjunktuuripolitiikkaan, perädyttiin terrorin edessä. Ei jaksettu uskoa että maan rakentaa vain oikeus ja lujuus. Ei vaadittu, että jos ihminen ehkä väliin onkin oikeutettu (tai arvelee sitä olevansa) rikkomaan lakia, se ei voi olla puolustettavissa, ellei hän myöskin suoraan vastaa edesottamuksistaan. — — — — Vanha totuus on totuus: älä tee toisille sitä mitä et tahdo, että toiset sinulle tekevät. Oikeus ja kohtuus ovat ainoa rakennusaine. — — —

On sanottu, että ko. kirjoitus tavallaan on Tallgrenin poliittinen testamentti. Se kirjoitettiin talvisodan alettua 1939 ja se on täynnä tunnelmaa, jonka suuri aika Tallgrenissa herätti:

Suomen maa on yksi, sen kansa on yhteinen ja jakamaton Suomen kansa. Syksyllä 1939 tätä kirjoitettaessa on kuin ihme olisi tapahtunut. Luja yksimielisyys maan ja sen yhteisten elinkysymysten perusteista on vallitsemassa. Maan asukkaat ovat kasvaneet yhdeksi kansaksi, 20 vuoden takainen kansalaissota ei enää jaa kansaa eri leireihin. Tietysti on siinä tekijänä uhkaava vaara, mutta varmaankin yhtä voimakas tekijä on se, että pantu perustus on oikea: kansa sai itse luoda valtakunnan pohjan ja puitteet, se oli siihen kypsä, ja se on — usein karmivan vastarinnan painaessa — osannut käyttää keskuudestaan nousseita ensiluokkaisia miehiä. — — —

Käpylä, Kotipolku 3.

Tallgrenin palattua Virosta oli Kaivopuiston koti vielä vuoden hänen omansa. Seuraavana syksynä tuli kuitenkin muutto lähelle Kansallismuseota, ensin Auroran- ja sitten v. 1931 Tempelikadulle. Vuosina 1927—1932 hänellä oli asuintoverina E. A. Saarimaa, sen jälkeen hän piti huoneistoa Tempelikadulla yksin hallussaan silloin kun eivät veljenlapset opiskellessaan Helsingissä tai muut omaiset asuneet siellä tai kun ei ollut virolaisia tai muita vieraita. Koti oli yksinäisen ihmisen koti, mutta viihtyisä. Leiman sille antoi kirjasto, joka kasvamistaan kasvoi ja jonka mahduminen aina antoi ajattelemisen aihetta. Erityisesti mainittakoon myös seinällä oleva henkilökuvakokoelma, ennen kaikkea muinaistutkijoiden kuvia, jota Tallgren vuodesta vuoteen kartutti. »Galitšin ukko», kopio keskivenäläisestä idolista — Tallgrenin ehkä rakkain muistoesine —, oli kunniapaikalla seinällä, kirjoituspöydällä oli äidin valokuva ja ikkunalaudalla kirjava rivi eri maiden pienoislippuja, useimmat matkamuistoja.

Läheisiä ystäviä oli ennen kaikkea Kansallismuseon piirissä. Oikeastaan museo oli hänen toinen kotinsa: luennot olivat siellä, laaja venäläinen kirjasto niin ikään, ja joka aamu hän oli siellä jo varhain postia hakemassa, hoitamassa Muinaismuistoyhdistyksen asioita ym. Hän oli myös vuosikausia Muinaistieteellisen Toimikunnan lisäjäsen (1928—1944) ja seurasi kiinnostuneena sen työtä. Hänen oli raskasta luopua tästä toimesta.

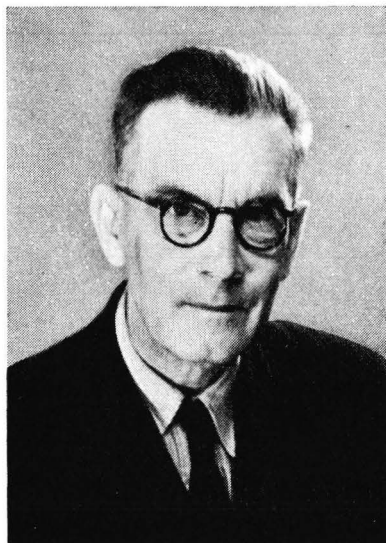
V. 1938, Maarian kodin lopullisesti hajottua, hän perusti yhteisen kodin sisarilleen ja itselleen Käpylään, josta hankki oman talon, Kotipolku 3. Sen pienet istutukset ja puutarha tarjosivat eräänlaisen korvauksen menetetyistä lapsuuden ja nuoruuden puutarhasta Maariassa.

Viron-vuosien jälkeenkin Tallgrenin työ jatkui herkeämättä. Itse asiassa se tuntui käyneen suorastaan välttämättömäksi — 1931 äiti kirjoittaa, että pojan hermot tarvitsevat työn tarjoamaa huumausta. Kotipiiri oli huolissaan hänen terveydestään ja voinnistaan, osaksi myös hänen — niin kuin tuntui — liian suuresta avuliaisuudestaan ja anteliaisuudestaan ympäristöä — omaisia, oppilaita, laitoksia — kohtaan, joka tuotti hänelle itselleen vaikeuksia. Hän oli altis antamaan taloudellista apua vaikeuksissa oleville, monelle ulkomaanmatkalle hän kustansi jonkun oppilais-taan mukaansa, ja Viron jälkeisinä vuosina hänellä oli niin usein matkustavia vieraita, että työrauha pyrki häiriintymään. — Samoihin aikoihin alkaa väsymyksen tunne voittaa alaa, niin kuin hän tunnustaa eräissä kirjeissään. Siihen liittyy unelma pienestä torpasta erämaassa, »lähellä luonnonniittyä, järvenrantaa». »Välistä on oikein suloista jos on väsynyt saada loikoilla ihan täydessä rauhassa. Sitä ei nuorena iässä olisi tahtonut eikä voinut.»¹

Väsymyksen ohessa tuli usein alakuloisuus, tyhjyyden tunne, epäily oman työn merkityksestä. Yhtenä ilmaisuna siitä siteerattakoon pari kohtaa lähettämättä jääneestä kirjeestä² hänen ol-

¹ Kirje isälle 12. 3. 32.

² Kirje on kirjoitettu Tukholmassa ja tarkoitettu hänen hyvälle ystävälleen lehtori Hannes Salovaaralle.

Viimeinen kuva A. M. Tallgrenista (1944).

lessaan matkalla Lontooseen 1932. Tietenkin on kysymys hetken tunnelmasta, mutta vakavuus kuultaa leikin alta:

— — — Katsos, minua hiukan askarruttaa »Fallet Tallgren», ei yksilöllisenä vaan kollektiivisena, Krueger-ilmionä. Tässä on varmasti bluffia. Minustahan tehdään väkisin omalla alallani »suurkuuluisuus». Asiallisena syynä on se että olen joutunut tutkimaan kaukomaita jotka ovat nyt muodissa ja että Eurasia Antiqua on herättänyt huomiota, koska ei ole sellaisia, jotka voisivat sitä kontrolloida. — — — Ja tulee ajatelleeksi muutakin, erään mainion artikkelin johdosta Dagens Nyheterissä, koskeva ruotsalaisten elämän otetta ylimalkaan: onko ollut paikallaan ekspansioni, taloudellinen (ja tieteellinen), jota Ruotsi (ja Suomi) 1920-luvulla ovat harjoittaneet? Vastaavatko aineelliset ja henkiset voimat, sanottakoon realiteetit yritystä ja ulkokuorta? »Laajennettu» on. Minua kai tällä hetkellä pidetään Euroopan itäosan ja Kaukasian ja Venäjän Aasian entisyyden paraana tuntijana (!). Mutta tuo laajentuminen on mennyt syvyyden kustannuksella. Ei ole vastaavaa kapitaalia, ei henkistä eikä rahallista. Jos kuolen, romahtaa koko rakennus niinkuin Kreugerin korttitalo. Mulla ei ole yhtään oppilasta ja työ on kuin ilman katetta oleva »debenture». Olisi kai ollut parasta kyntää omaa peltoa syvemmälle, kasvattaa jälkipolvi, joka pysyy kiinni maankamarassa

ja kykenee. Ei meistä (Suomi) eikä Skandinaviastakaan ole »suurvallan» rakentajiksi. Koko ote on väärä. Realiteetit ovat ainoa oikea pohja. — — —»

Tallgren on kerran itse luonnehtinut yliopiston opettajan työtä sanoilla: »Jokainen alkajahan on useimmiten etsijä ja yliopiston opettaja on sitä miltei aina. Kylvää, ei tiedä missä itää, keksii, ei tiedä mihin keksimänsä osaisi ankkuroida.» Nähdäkseni se hyvin karakterisoi hänen opettajanotettaan. Aina innostava ja rohkeaseva suhtautuminen oppilaisiin oli juuri sitä etsintää, jolla hän tahtoi turvata tulevan tutkijapolven työsaralleen. Hän oli loistava luennoitsija, sytyttävä ja herättävä, ja pyrki ennen kaikkea kiinnittämään kuulijoittensa huomion suuriin perustaviin probleemoihin ja antamaan laajoja näköaloja.

V. 1937 Tallgrenia kohtasi vakava verenkiertohäiriö, joka sai hänet useaan otteeseen vuoteenomaksi ja mm. esti hänet osallistumasta Viron Õpetatud Eesti Seltsin 100-vuotisjuhlaan Tartossa, josta hän erityisesti oli iloinnut. Hän toipui, mutta muutamia vuosia myöhemmin, 1940, hänen oli alistuttava vaikeaan leikkaukseen, ja vaikka voimat näennäisesti palasivatkin, ei hän milloinkaan tullut ennalleen. Heikontunut terveys oli yhtenä syynä Eurasian lopettamiseen 1938. Tuskinpa hän toisen maailmansodan puhjettua 1939 muutenkaan olisi voinut työtä jatkaa: primääriaineiston julkaiseminen ja käsittely olisi käynyt mahdottomaksi.

Eurasian päättymisen jälkeen Tallgren kuitenkin tunsi itsensä eräällä tavalla juurettomaksi, irtosi askel askeleelta kaikesta siitä mikä oli merkinnyt hänen elämänsä pääsisältöä: euraasialaisen alueen menneisyyden tutkimista. Se merkitsi kasvavaa kärsimystä, kasvavaa alakuloisuutta, ja siihen liittyi tietoisuus työkyvyn vähenemisestä, vanhuudesta. Välillä oli innostuksen hetkiä, jolloin hän loisti kuin lyhty uudesta ideasta ja uudesta suunnitelmasta: esimerkiksi silloin, kun hän 1943 sai Söderströmin apurahan kirjoittaakseen teoksen Koillis-Euroopan esihistoriasta ja totesi olevansa iloinen kuin koulupoika. 1944 hän pyysi muutamia

entisiä oppilaitaan kuuntelemaan Venäjän paleoliittista aikaa käsittelevää luentoa, jonka hän oli suunnitellut teoksen ensi luvuksi. Se oli viimeinen kuulemani hänen luennoistaan, ja jota-kin menneitten vuosien loistavasta luennoitsijasta oli hetkeksi palannut, inspiraatio loisti hänestä. Ehkäpä toisenlaiset olosuhteet olisivat antaneet hänelle mahdollisuuden voittaa psyykinen depressionsa, mutta aika oli kova, sota ja puute, eristyneisyys, tiheään saapuvat surusanomat oppilaiden ja ystävien kaatumisesta, Viron kohtalo merkitsivät raskaampaa kuormaa sille, jonka fyysinen kunto oli heikko ja joka aina oli elänyt herkemmin mukana, tuntenut kipeämmin ja reagoinut kiihkeämmin kuin useimmat muut. V. 1939 hän oli kokenut saman innostuksen kuin koko kansansa, »eikös ole suurta, että kansamme on yksi», mutta sotavuosien jatkuessa kasvoi alakuloisuus samalla kuin kysymys kuoleman probleemasta yhä enemmän alkoi askarruttaa hänen mieltään. Viimeisenä vuotenaan hän palasi siihen usein: »Ihminen ei kuole, henki elää.» »Uskon elämän jatkuvan.» »Energia ei kuole suoraa päätä.»

Kuolema tuli vasta pitkien ja raskaiden sairaskuukausien jälkeen. 60-vuotispäivänään helmikuussa 1945 hän vielä hetkellisesti saattoi, kuten sanottu, iloita Muinaismuistoyhdistyksen hänelle omistamasta juhkakirjasta ja muista ystävydenosoituksesta, mutta sen jälkeen voimat tasaisesti vähenivät ja huhtikuun 13. pnä 1945 elämä sammui.

Kun Society of Antiquaries of London 1940 antoi Tallgrenille kultamitalinsa »for distinguished service to archaeology», se oli kunnianosoitus, joka ilahutti häntä ehkä eniten kaikista, joita hänen osakseen oli tullut. Se oli myös hyvin ansaittu: hän jos kukaan oli palvellut tutkimusta niin pitkälle kuin voimia riitti. On sanottu, että arkeologia oli hänen intohimonsa ja onnensa ¹ ja

---

¹ Nordman, main. teos s. 3, 16.

työ hänen elämänsä. Työn arvoa hän ei milloinkaan lakannutkaan tähdentämästä, ja yhä uudestaan hän toisti niitä sanoja, jotka Suomen Muinaismuistoyhdistys on kaiverruttanut hänen hautakiveensä: *tehty työ elää*. Ja vielä sairastuotullaan hän yhä uudestaan palasi ajatuksissaan siihen tutkimusalaan, jonka hän jo nuorena oli hahmotellut omakseen ja josta suurin osa jo oli vallattu. Valot ja varjot sairashuoneen seinällä loivat Aasian kartan hänen mielikuvituksessaan ja saivat hänet uneksimaan tutkimusmatkasta Turkestaniin. — Tiedemies ja tutkija ovat hänessä yhtenä puolena. Toinen näyttää hyvän ihmisen, syvästi inhimillisen, pyyteettömän, tahdossaan puhtaan. Myötätunto ja suvaitsevaisuus eivät hänelle olleet vain sanoja, vaan ymmärtämystä eri ajatussuuntia ja vakaumuksia, niin, itse elämää kohtaan, ja vastuun tunnetta oman itsensä edessä. Ja sen ohessa hän säilytti jotakin omasta kimmeltävästä nuoruudestaan, pojanmielen ja nuoren rohkeuden, silloinkin kun varjot jo raskaina lankesivat hänen elämänpolulleen.

KIRJALLISUUTTA:

Ella Kivikoski, A. M. Tallgren. — *Sama*, The Bibliography of A. M. Tallgren. Eurasia Septentrionalis Antiqua. Supplementary Volume (1954), s. 77—145.

C. A. Nordman, A. M. Tallgren. Societas Scientiarum Fennica. Årsbok-Vuosikirja XXIV, 1945—1946, C n:o 2.

Aarne Äyräpää, Aarne Michaël Tallgren. Suomalainen Tiedeakatemia. Esitelmät ja Pöytäkirjat 1946, s. 51—69.

Sama, Puhe A. M. Tallgrenin muistolle. Suomen Museo 1945, s. 6—18.

A. M. Tallgrenin jäsenyys tieteellisissä seuroissa:

Suomi.

- Suomen Muinaismuistoyhdistys. 1913.
- Suomalainen Tiedeakatemia. 1926.
- Suomen Tiedeseura. 1935.
- Suomen Historiallinen Seura. 1920.
- Suomen Maantieteellinen Seura. 1921.
- Kalevalaseura. 1924.
- Suomen Museoliitto. Kunniajäsen 1940.

Englanti.

- The British Academy. Kirjeenvaihtajajäsen 1940.
- The Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. Kunniajäsen 1930.
- The Society of Antiquaries of London. 1933.
- The School of Slavonic Studies. Kirjeenvaihtajajäsen 1926.
- Society of Antiquaries of Scotland. 1923.

Itävalta.

- Wiener Prähistorische Gesellschaft. Kunniajäsen 1938.

Latvia.

- Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde. Kunniajäsen 1922.

Norja.

- Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. 1939.
- Tromsø Museum. Kirjeenvaihtajajäsen 1940.

Puola.

- Société Préhistorique Polonaise. Kunniajäsen.

Ranska.

- Société Archéologique du Midi de la France (Toulouse). Kunniajäsen 1940.

Ruotsi.

- Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1936.
- Svenska Fornminnesföreningen. Kunniajäsen 1931.

Saksa.

Deutsches Archäologisches Institut. 1932.

Tšekkoslovakkia.

Institut imeni N. P. Kondakova. Kirjeenvaihtajajäsen 1931.

Institut Slave de Prague. Kirjeenvaihtajajäsen 1929.

Unkari.

Magyar Tudományos Akadémia. 1934.

Société Hongroise Archéologique. Kunniajajäsen 1929.

Körösi Csoma-Gesellschaft. Kirjeenvaihtajajäsen 1922.

Venäjä.

Gosudarstvennaja Akademia istorii Materialnoi Kultury. Kirjeenvaihtajajäsen 1926.

Ukrainska Akademia Nauk. 1927.

Imperatorskoe Russkoe Arheologičeskoe Obščestvo. 1918.

Leningradskoe Obščestvo issledovatelei kultury Finno-Ugorskih narodnostei. Kirjeenvaihtajajäsen 1928.

Obščestvo Ljubitelei estestvoznania, antropologii i etnografii. Kirjeenvaihtajajäsen 1926.

Russkoe Geografičeskoe Obščestvo (Irkutsk). Kirjeenvaihtajajäsen 1925.

Obščestvo Izučenia Prikamskogo Kraja. 1915.

Tavričeskoe Obščestvo istorii, arheologii i etnografii. 1926.

Obščestvo arheologii, istorii i etnografii pri Imp. Kazanskom universitete. 1915.

Viro.

Õpetatud Eesti Selts. Kunniajajäsen 1923.

Eesti Kirjanduse Selts. Kunniajajäsen 1940.

Eesti Rahva Muuseum. Kunniajajäsen 1924.

Altertumsforschende Gesellschaft zu Pernau. Kunniajajäsen 1923.